

TOKAT ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE SALYÂNE DEFTERLERİ (1771-1840)

Ali AÇIKEL*
Abdurrahman SAĞIRLI**

ÖZET

Bu makalede 1771-1840 yılları arasındaki dönemde Tokat kazasında salyâne vergileri uygulaması, kazanın 54 adet şer'îyye sicilindeki kayıtlar, arşiv belgeleri ve diğer incelemelere dayalı olarak ele alınmıştır. İlk olarak, bu çalışmada sicillerde tevzi kayıtlarının yer alış şekilleri incelenmiştir. İkinci olarak, salyane defterlerinin dönem süreleri, hazırlanışı, merkezden kontrol edilmesi ve salyâne vergilerinin Tokat kaza merkezi ve nahiyelere taksiminde uygulanan yöntemler üzerinde durulmuştur. Üçüncü olarak, salyâne defterlerindeki masraf kalemlerinin sayısı ile 1771-1840 dönemi için örnek olarak seçilen salyane defterlerindeki masraf kalemlerinin oluşturduğu kategoriler ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Dördüncü olarak, toplam salyâne vergi miktarları ile bu vergilerin tahsilât işleri ve tahsilât yapan vazifeliler hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci olarak, incelenen dönemde salyane vergileri tevzi sistemindeki suistimaller ve yapılan düzenlemeler ile II. Mahmud'un 1826-1839 arasındaki dönemde bu sistemin iyileştirilmesi için aldığı bazı tedbirler ele alınmıştır. Son olarak, 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile salyâne defterleri vasıtasıyla toplanan örfî vergilerin kaldırılarak yerine "an-cemâ'atin vergi" adıyla tek bir vergi uygulamasına geçilmesi hakkında bilgi verilmiştir. İncelemenin amacı, salyâne defterlerine dair az sayıdaki bölgesel çalışmalara yeni bir halka ekleyerek bu çalışmalardaki kapalı kısımları azaltmak ve onların ortaya koyduğu sonuçları güçlendirmektir.

Anahtar kelimeler: Tokat, salyâne defteri, tevzi, masraf, vergi, şer'îyye sicili

GİRİŞ

17. asrın başlarından 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar olan dönemde Osmanlı Devleti'nin klasik idarî ve malî yapısı gerek merkez gerekse taşrada önemli değişim ve dönüşümlere maruz kalmıştır. Taşrada vilâyetlerin malî yapısındaki en önemli değişiklik, 18. yüzyılın ilk yarısında tüm Osmanlı taşrasında iyice kurumlaşarak ortaya çıkan "vilâyet

* Yrd. Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ve Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

masrafları”nın örfî vergiler olarak “tevzi defterleri” veya diğer adıyla “salyâne defterleri” vasıtasıyla toplanması uygulamasıdır. “Tevzi” tabiri burada yerel masrafların örfî vergiler olarak vilâyet halkına taksimini ifade etmektedir. Diğer taraftan “tevzi defterleri”, vilâyet masraflarını ihtiva ettiklerinden “vilayet masraf defterleri” olarak da adlandırılmaktadır.

18. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı taşrasında halkın olağan vergiler dışında ödemekle karşı karşıya kaldığı “vilayet masrafı” yükümlülüğü ya da Yavuz Cezar’ın tanımlaması ile “yeni malî sektör”ün¹ nasıl ortaya çıktığı sorusu, üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu sorunun cevabı, hiç şüphesiz 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin idarî, askerî ve malî yapısında yaşanan gelişmelerde yatmaktadır. Avrupa’dan gümüş akını ve fiyat devrimi, 1584 yılı akçe devalüasyonu, savaş tekniklerinin değişmesi, Celâlî isyanları, timar ve hass sahiplerinin gelir kaybı yaşamaması, timar sistemin çöküşe geçmesi, maaşlı kapıkulu asker sayısının artması, valilerin kapı halkı olarak *saruca* ve *sekban* bölükleri teşkil etmeye başlaması, merkezî hazinenin sürekli açık vermesi gibi temel gelişmelere karşılık hükümetin peşin vergilerle hazine gelirlerini artırma yöntemlerine yönelmesi, bu çerçevede avarız vergilerinin düzenli hale dönüştürülmesi, *imdadiye* adıyla yeni vergilerin konması, boşalan timar ve hass topraklarının hazineye yazılarak iltizama verilmesi, bazı vergilerin maktu olarak toplanması, savaşlar ve iç güvenlik için valilerin kapı halkı olarak kalabalık sarıca ve sekban bölükleri oluşturmalarına müsaade etme gibi uygulamalara başvurduğu görülmektedir². Bu gelişmeler içinde akçedeki devalüasyon ve kalabalık kapı halkı besleme yükümlülükleri nedenleriyle taşrada ciddi malî güçlükler içine düşen beyler ve paşalar, masraflarını Sultan’ın izniyle re’âyâya yeni örfî vergiler yüklemek suretiyle karşılamaya başlamışlardır. Yüklenen bu vergilerin halktan düzenli bir şekilde toplanabilmesi için ise tevzi defterleri uygulaması başlatılmıştır³.

Taşra maliyesinde tevzi veya salyâne defterleri uygulaması bugüne dek çeşitli yönlerden ele alınarak inceleme konusu yapılmıştır. Bu bakımdan ilk olarak, Halil İnalçık, 1600-1700 yılları arasındaki dönemde Osmanlı Devleti’nde görülen askerî ve malî dönüşümleri ele alırken tevzi defterleri

¹ Yavuz Cezar, “18 ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Taşrasında Oluşan Yeni Malî Sektörün Mahiyet ve Büyüklüğü Üzerine”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, 9 (Nisan 1996), s. 89-143.

² Bu gelişmelerin kapsamlı bir özeti için bkz., Halil İnalçık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire”, *Archivum Ottomanicum*, VI, (Louvain 1980), s. 283-337.

³ Taşra idarecilerinin 17. asırda re’âyâya yükledikleri örfî vergiler ve bunların tahsil yolları için bkz. İnalçık, *a.g.m.*, s. 317-327.

uygulamasına da değinmiştir⁴. Evgenij Raduduşev, Ruse, Vidin ve Sofya Şer'iyeye sicillerindeki zengin malzemeye dayanarak konuyu yerel masraflar çerçevesinde değerlendirmiştir⁵. Michael O. H. Ursinus, 17. yüzyılda Manastır kazası üzerine yaptığı çalışmada tevzi haneleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir⁶. Yücel Özkaya, salyâne defterlerinin kontrolünün merkeze alınması hakkında spesifik bir çalışma yapmıştır⁷. M. Alaaddin Yalçınkaya, 1840 yılına ait Avrethisarı kazası tevzi defterine dayalı çalışmasında, tevzi defterlerini Osmanlı vilâyet idaresi tarihi için önemli bir kaynak olarak nitelemektedir⁸. Yavuz Cezar, Osmanlı Arşivi'nden tespit ettiği tevzi defterleri vasıtasıyla derlediği vilayet masraflarını taşra maliyesinde yeni bir malî sektör olarak görmektedir⁹. Christoph K. Neumann, 1795 ve 1798 yıllarına ait iki Selânik vilâyet tevzi defterindeki bilgiler çerçevesinde merkezî hükümet, taşra idaresi ve şehir yönetimi üçgeninde malî işlemler hakkında değerlendirmeler yapmaktadır¹⁰. Musa Çadırcı, 19. yüzyılın başlarından Tanzimat'ın ilanına kadar uzanan süreçte, birkaç Anadolu kentine ait tevzi defterlerine dayalı olarak bu defterlerin hazırlanışı ve içeriği üzerinde genel bilgiler vermektedir¹¹. Son olarak, Mehmet Esat Sarıcaoğlu, II. Mahmud döneminde Edirne'nin malî tarihini incelerken Edirne Şer'iyeye Sicilleri'ndeki salyâne defterlerini muhteva açısından kısaca değerlendirmiştir¹².

Bütün bu çalışmalarda örnekleme metodu ile Osmanlı Arşivi'nde bulunan bazı tevzi defterleri, muhtelif fonlarda bulunan arşiv belgeleri ve az sayıda bölgenin şer'iyeye sicillerinden istifade edilmiştir. Bu çalışmalar salyane

⁴ İnalçık, *a.g.m.*, s. 321, 335-337.

⁵ Evgenij Raduduşev, "Les dépenses locales dans l'Empire Ottoman au XVIIIe siècle; Selon des données de registres de cadı de Ruse, Vidin et Sofia", *Etudes Balkaniques*, XV/3 (1980), s. 74-94.

⁶ Michael O. H. Ursinus, "Avarız İanesi und Tevzi İanesi in der Lokalverwaltung des Kaza Manastır (Bitola) im 17. Jh", *Quellen zur Geschichte des Osmanishchen Reiches: 13-24 [= Prilozi za Orijentalnu Filologiju 30 (1980): 481-490 (= III Med'unarodni Simpozijum za Predosmanske i Osmanske Studije: Sarajevo, 18-22, Septembra 1978)]*.

⁷ Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tevzi' Defterlerinin Kontrolü", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (Konya 1981), s. 135-155.

⁸ M. Alaaddin Yalçınkaya, "The Provincial Reforms of the Early Tanzimat Period as Implimented in the Kaza of Avrethisarı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 6 (1995), s. 343-385.

⁹ Cezar, *a.g.m.*, s. 89-143.

¹⁰ Christoph K. Neumann, "Selânik'te Onsekizinci Yüzyılın Sonunda Masarif-i Vilâyet Defterleri, Merkezî Hükümet, Taşra İdaresi ve Şehir Yönetimi Üçgeninde Malî İşlemler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 16 (1998), s. 67-97.

¹¹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997, s. 148-170.

¹² Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Malî Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez-Taşra İlişkileri(II. Mahmud Döneminde Edirne Örneği)*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 2001, s. 120-127.

defterleri hakkında önemli bilgiler ortaya koymakla birlikte, Osmanlı taşra maliyesinde tevzi sistemini ve sistemin geçirdiği değişiklikleri tam olarak yansıtmamakta ve genellemeler içermektedir. Gerek arşiv malzemesinin devasa hacmi, gerekse şer‘iyye sicillerinin yirmi binleri aşan sayısı araştırmacılar için zor ve uzun bir mesai anlamına geldiğinden konu ile alakalı söz konusu çalışmalar zaman ve mekan açısından sınırlandırılmıştır. Bu durum, bölgesel farklılıkların büyük ölçüde göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Gerçekte salyâne vergileri tevzi sistemini daha iyi anlamada bölgesel farklılıkları ortaya çıkaracak yerel çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nitelikteki çalışmalar için temel kaynak hiç şüphesiz şer‘iyye sicilleridir. Siciller, herhangi bir kazada yaşayan halkın gerek birbirleriyle gerekse devletle olan hukukî, ekonomik, ticarî, sosyal, dinî ve malî münasebetlerini yansıtan kayıtları ihtiva ettiklerinden bunlar arasında vilayet masraf cetvelleri ve bu masrafların kaza merkezi ile bağlı nahiye ve köylere dağılımını gösteren dökümlere de rastlanmaktadır. Anadolu şehirlerine ait şer‘iyye sicillerinin çokluğu nedeniyle bilgisayar teknolojisi ile desteklenen kapsamlı bölgesel ekip çalışmaları yapılması gerekmektedir. Böyle ekip çalışmalarının eksikliğinde bireysel olarak herhangi bir şehrin şer‘iyye sicillerini tamamen gözden geçirerek tevzi veya salyane defterleri ile ilgili bilgileri toplamak ve bunları analitik olarak değerlendirmenin tevzi sistemini daha iyi anlamaya katkı yapacağı muhakkaktır.

Bu düşünceden hareketle 1771-1840 yılları arasında Tokat kazasında görülen salyâne vergileri tevzi uygulamalarını, kazanın 54 adet şer‘iyye sicili¹³, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi’nden temin ettiğimiz dokümanlarla (belge ve defterler) birlikte konu ile alakalı kaynak eserleri ve mevcut çalışmaları gözden geçirerek ele almayı uygun bulduk. Adı geçen malzemenin künyeleri makalenin sonunda kaynaklar başlığı altında verilmiştir. Makalenin amacı, bu konuda yapılan az sayıdaki bilimsel incelemelere yeni bir halka eklemek ve bu çalışmalarda görülen genellemeleri gözden geçirmek ve bunların ortaya koyduğu sonuçları güçlendirmektir. Çalışmada sicillerde salyâne defter kayıtlarının yer alışı şekilleri, salyâne defterlerinin hazırlanışı ve denetimi, salyâne vergilerinin Tokat kaza merkezi ve nahiyelere taksimi, bu defterlerdeki masraf kalemlerinin oluşturduğu gruplar, toplam salyâne vergi miktarlarının boyutları, salyâne vergi tahsilatı, salyâne vergi sisteminde görülen suistimaller ve sistemin ortadan kaldırılmasıyla “an-cemâ‘atin vergi” uygulamasına geçiş ve benzeri hususlar alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

¹³ Bundan sonraki dipnotlarda Tokat Şer‘iyye Sicilleri, “TŞS” şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

1- Tokat Şer'îyye Sicillerinde Salyâne Defter Kayıtlarının Yer Alış Şekilleri

Mevcut çalışmalardan ve elimizdeki şer'îyye sicillerinden yerel masrafların örfî vergiler olarak tevzi veya salyâne defterleri başlığı altında sicillere kaydedildiği görülmektedir. Tokat kazasının 1771-1840 yılları arasındaki döneme ait toplam 54 adet şer'îyye sicili günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu dönem içinde 1773-1795 yılları arasındaki şer'îyye sicilleri kayıptır. Bu nedenle mevcut sicillerden tespit ettiğimiz salyâne defterleri yaklaşık 60 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Tespitlerimize göre, adı geçen dönemde Tokat Şer'îyye Sicilleri'nde toplam 129 tevzi defteri kaydı yer almaktadır. Bu toplamdan 80'i "salyâne defteri", 33'ü "ale'l-hesap defteri", 16'sı ise "masârifât defteri" olarak tanımlanmaktadır. Burada verilen üç ayrı defter türünün kabaca muhtevalarına bakıldığında, her üçünün de merkezden talep edilen nakdî yardımlar ile yerel masraflar için istenen örfî vergileri kapsadıkları görülmektedir. Ancak ale'l-hesap defterlerinin ivedi harcamalar için sadece şehir merkezindeki esnafa ve mahalle halkına taksim edilerek toplanan miktarları listeledikleri, ancak daha sonra bu meblağların normal salyâne veya masârifât defterlerinde mahsup edildikleri anlaşılmaktadır¹⁴. Salyâne ve masârifât defterlerinin ise genel olarak aynı muhtevaları yansıttıkları görülmektedir. Salyâne tabiri burada, "yıllık vergi" ya da "yıllık vergi hesabı" anlamında kullanılmış olmalıdır¹⁵.

Salyâne veya masârifât defterlerinin şer'îyye sicillerine yazılış usulü, zamanla ufak tefek değişiklikler olmakla birlikte, genel olarak şu şekilde özetlenebilir¹⁶. Evvela, "defter oldur ki"¹⁷, "memâlik-i mahrûse-i şâhânede olan tekâlîf ve tevzî'âtın hakikati anlaşılmaq için"¹⁸ veya "memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i şâhânede kâ'in bi'l-cümle kazâların vâki' olan masârif-i sahîhaları"¹⁹ cümlelerinden birisi ya da "defter oldur ki" cümlesinden sonra doğrudan

¹⁴ Örneğin 7 Şaban 1229 / 25 Temmuz 1814 tarihli ale'l-hesap defterinde toplam 33.503 kuruluşluk meblağın 18.503 kuruşu şehirdeki normal esnafa ve 15.000 kuruşu hanlar esnafına tevzi edilerek tahsil edilmiştir (bkz. TŞS 19, s. 24). Daha sonra bu meblağın 16 Şevval 1229 / 1 Ekim 1814 tarihli salyâne defterinde hırfet-be-hırfet mahsup edildiği görülmektedir (bkz. TŞS 19, s. 25-30).

¹⁵ Osmanlı literatüründe "salyâne" teriminin farklı anlamları hakkında bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 111-112; Mîdhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügâtî*, İstanbul 1986, s. 301.

¹⁶ Örnek salyâne defteri için bkz., Ek: 3.

¹⁷ Örnek için bkz. TŞS 2, s. 172.

¹⁸ Örnek için bkz. TŞS 33, s. 93.

¹⁹ Örnek için bkz. TŞS 37, s. 111.

kapsadığı dönemin tarihi²⁰ ile başlayan ve ait olduğu dönemdeki masrafların genel bir özetini içeren giriş paragrafı yazılmaktadır. Bunun hemen aşağısında masraf kalemleri ve bunların gürüş ve para olarak karşılıklarının yer aldığı ayrıntılı bir liste ve genel toplam verilmektedir. Ardından genel toplamın kaza merkezi ehl-i hıref ve hânâtı (bazen mahallere)²¹ ile kazanın nahiyelerine bölüştürülen hisseleri yazılmıştır. Daha sonra ehl-i hıref hissesinin hırfetlere (esnaf ve zanaatkarlara), hânât hissesinin han tüccarına, nahiye hisselerinin de köylere taksimi ayrıntılı olarak sıralanmıştır. Ayrıca hıref ve hânât taksim listelerinin altına “Bâlâda mastûr olan ehl-i hıref ve hânât ahâlîleri ba‘de’s-selâm inhâ olunur ki”, nahiye taksim listelerinin altına “Bâlâda mastûr olan kurâ ahâlîleri ba‘de’s-selâm inhâ olunur ki” cümleleri ile başlayan kadı mürâselesi sûretlerinin yer aldığı açıklayıcı paragraflar yerleştirilmiştir²².

2- Salyâne Defterlerinin Hazırlanışı ve Kontrolü

Salyâne defterleri, ilk zamanlarda yıllık olarak hazırlanırken sonraları genelde altı ayda bir olmak üzere yılda iki kez (biri Rûz-ı Hızır’da diğeri Rûz-ı Kasım’da) düzenlenmekteydi. Bazen olağandışı gelişmeler nedeniyle “aralık tevzi” denilen salyâne defterleri de hazırlanmaktaydı²³. Ancak uygulamada çok farklı dönemler esas alınarak salyâne defterleri tertip edildiği görülmektedir. Tokat kazası Şer‘iyye Sicilleri’nde kapsadığı dönem açıkça belirtilen toplam 67 salyâne defterinin dönem sürelerine göre dağılımı aşağıda Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre, 18’i 6, 9’u 7, 7’si 8, 6’sı 5, diğeri 6’sı da 9 aylık dönemler esas alınarak hazırlanmıştır. Diğer 11 defter 1 ile 4 ay arasında, kalan 10 defter ise 10 ile 14 ay arasında değişen zamanlar için düzenlendiği görülmektedir. Bu rakamlardan Tokat kazası salyâne defterlerinin ekserisinin (yaklaşık % 60’ı) 6 ile 9 ay arasında değişen süreler için tertip edildiği anlaşılmaktadır.

²⁰ Örneğin, “...bin ikiyüz yirmi iki senesi Şevvâl-i şerifin on beşinci gününden yirmi üç senesi Muharremü'l-haramının yirminci gününe gelinceye değin doksan beş gün zarfında...” (bkz. TŞS 11, s. 75).

²¹ Bazı salyâne defterlerinde mahalle halkına da tevziat yapıldığı görülmektedir. Örnekler için bkz. TŞS 7, s. 89-92; TŞS 17, s. 103-111; TŞS 19, s. 70-74; TŞS 24, s. 115-113.

²² Örnek olması açısından şu iki sicil kaydına bakılabilir: TŞS 1, s. 343-340; TŞS 2, s. 172-176.

²³ Raduduşev, *a.g.m.*, s. 76; Pakalın, *a.g.e.*, s. 485-486.

Tablo 1. Tokat kazası salyâne defterlerinin dönem sürelerine göre dağılımı

Dönem süresi (ay olarak)	Defter sayısı	Kaynak
1	1	TŞS 13, s. 34-37
2	2	TŞS 1, s. 185-182; TŞS 19, s. 70-74
3	4	TŞS 40, s. 57-61; TŞS 17, s. 81-88; TŞS 11, s. 75-80; TŞS 17, s. 103-111
4	4	TŞS 13, s. 109-113; TŞS 15, s. 132-126; TŞS 19, s. 116-122; TŞS 29, s. 193
5	6	TŞS 5, s. 27-30; TŞS 8, s. 62-65; TŞS 26, s. 24-26; TŞS 29, s. 104-108; TŞS 31, s. 118-124; TŞS 40, s. 108-114
6	18	TŞS 7, s. 126-131; TŞS 12, s. 87-92; TŞS 14, s. 119-114; TŞS 17, s. 51-55; TŞS 18, s. 63-56; TŞS 21, s. 158-152; TŞS 24, s. 115-113; TŞS 26, s. 49-53; TŞS 29, s. 69-72; TŞS 32, s. 164-156; TŞS 47, s. 35-42; TŞS 49, s. 35-41, 55-63, 139-143; TŞS 50, s. 55-60; TŞS 51, s. 85-60; TŞS 52, s. 26-32, 116-121
7	9	TŞS 1, s. 343-340; TŞS 4, s. 25-32; TŞS 10, s. 76-80; TŞS 22, s. 41-43; TŞS 24, s. 119-115; TŞS 28, s. 26-32; TŞS 31, s. 22-29; TŞS 34, s. 52-63; TŞS 40, s. 49-53
8	7	TŞS 9, s. 110-114; TŞS 21, s. 87-83; TŞS 22, s. 101-105; TŞS 26, s. 112-116; TŞS 33, s. 93-84; TŞS 37, s. 111-117; TŞS 39, s. 175-181
9	6	TŞS 1, s. 227-225; TŞS 10, s. 44-49; TŞS 12, s. 22-27; TŞS 20, s. 88-79; TŞS 27, s. 75-79; TŞS 38, s. 65-117
10	2	TŞS 3, s. 37-41; TŞS 36, s. 97-102
11	5	TŞS 2, s. 17-20, 88-92, 172-176; TŞS 11, s. 41-46; TŞS 39, s. 7-19
12	2	TŞS 9, s. 47-51; TŞS 35, s. 52-66
14	1	TŞS 30, s. 34-43
Toplam	67	

Salyâne defterlerinin hazırlanışı ve bu defterlere uygun olarak halktan vergi tahsili belirli bir prosedüre göre olmaktadır. Evvela, kadının başkanlığında vali, mütesellim ve voyvoda gibi üst düzey idareciler, âyân, şehir kethüdası, esnaf kethüdalrı ve ileri gelenlerden bazılarının hazır bulunduğu bir toplantı yapılırdı. Bu toplantıda “masârifât-ı belde” birer birer gözden geçirilmekte, kamu hizmeti için harcama yapmış fakat karşılığını almamış olanların harcama pusulaları gider olarak mahkeme siciline yazılmaktaydı. Bilhassa belde masraflarının ekserisini sarf eden voyvodalar ve menzilcilerin yaptıkları masraflar teker teker kayda geçirilmekteydi. Bu işler bittikten ve genel toplamın tespitinden sonra kadı veya nâibe her kuruşta bir para hesabı ile

“harc-ı defter ve imzâ”²⁴ ile diğer mahkeme personeli için “kâtibiyye”, “ihzâriye”, “huddâmiye” gibi adlar altında ücretler ilave edilmekteydi. Tevzi dönemleri içinde meydana gelen kadı veya nâipler arasındaki görev değişikliklerinde imza harçlarının aidiyeti konusunda birçok bölgede ihtilaflar meydana gelmekteydi. Bunun üzerine çıkarılan bir hükümde, 1249 / 1833 yılından itibaren “harc-ı defter ve imzâ”nın eski ile yeni görevliler arasında bölüştürülmesinde “yevmü’l-kıst hesâbı” yani “gün hesabı” uygulamasına geçilmiştir²⁵. Ayrıca, bir önceki dönemden tahsil edilemeyen kalan vergi alacakları da genel toplama eklenerek kaza merkezi ve nahiyelerdeki halka taksim edilecek nihaî toplama ulaşılmaktaydı²⁶.

Bu şekilde hazırlanan salyâne defterinin bir sureti kontrol için merkeze gönderilmekteydi. Bu denetlemedeki amaç, yolsuzlukları ve halka yasa dışı vergi yüklenmesini engellemektir. Tetkik ve tashih için salyâne defterlerinin merkeze gönderilmesi hakkında Nisan 1779’da bir ferman yayınlanmış ise de bu tatbik edilememiştir. Bu uygulamanın hayata geçirilmesine ancak III. Selim zamanında başlanmıştır²⁷. Uygulama ile alakalı olarak 1792 Aralık ayı ortalarında bütün kazalara evâmîr-i şerîfeler gönderilmiştir. Salyâne defterleri, Anadolu, Rumeli ve Mora olmak üzere üç kısma ayrılarak Anadolu kazaları defterlerine eski defterdar Mehmed Şerif Efendi, Rumeli defterlerine Yenişehirli Mustafa Bey, Mora defterlerine ise Tersane emini Moralı Osman Bey bakmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca defterlerin altı ayda bir yani senede iki defa düzenlenmesi, ismi ve nerelere harcandığı belirtilmeyen masrafların kazalara dağıtılmaması, her kazanın salyâne defterinin düzenlenmesinden sonra sicilden bir suretinin çıkarılarak İstanbul’a gönderilmesi ve defterlerde fazla ücret görülürse sorumlulardan tazmin ettirilmesi hususları kararlaştırılmıştır²⁸.

²⁴ Merkezden kazalara gönderilen emr-i âlilerde, kadı veya nâibler tarafından “harc-ı defter ve imzâ” olarak kuruş başına bir para alınması uygun görülmektedir. Bu husustaki bir emr-i âlî için bkz., TŞS 20, s. 166-164.

²⁵ “...harc-ı defter maddesinde yevmü’l-kıst hesâbı i’tibâr olunup, meselâ bir nâib rûz-ı Kâsımdan beri niyâbetde iken rûz-ı Hızır tevzî’inden mukaddem azli iktizâ eyledükde tahrîr olunarak rûz-ı Hızır defterinin harcı kaç guraşa bâliğ olur ise rûz-ı Kâsım ile rûz-ı Hızır beyninde güzerân iden şühûra taksim birle şühûr-ı mezkûrenin her kaçı selefinde geçmiş ise harc-ı defterden ol mikdârı nâib-i sâbka ve hesâb-ı mezkûr üzere halefin müddetine isâbet eden meblağ dahi nâib-i lâhika verilmesi sûreti bâ-tensîb ikiyüzkırdokuz senesi Rûz-ı Kâsımdan bed’le fî-mâ-ba’d işbu harc-ı defter husûsında hatm ü imzâ i’tibâr olunmayub yevmü’l-kıst hesâbı mu’teber olarak kable’l-tevzî’ ma’zûl olan nâib ile halefi beyninde müddetlerine göre iktisâm olunmak üzere karâr verilmiş ve ol vechile icrâsıyla...” (bkz. TŞS 39, s. 113).

²⁶ Salyâne defterlerinin hazırlanışı hakkında bkz. Çadırcı, *a.g.e.*, s. 164; Pakalın, *a.g.e.*, s. 486.

²⁷ Özkaya, *a.g.m.*, s. 144.

²⁸ Özkaya, *a.g.m.*, s. 145.

Kontrol için merkezde ilgili daireye gönderilen salyâne defterleri burada görevli memur tarafından gözden geçirilmekteydi. Memur gözden geçirdiği defterin altına tasdik ibaresi yazıp mühürledikten sonra üzerine "sahh" keşidesi çekmekteydi. Daha sonra harcamaları uygun görülen defter, padişahın onayına sunulmakta, bir emr-i âlî²⁹ ile ait olduğu kazaya iade edilerek toplanmasına izin verilmekteydi³⁰. Defterler kontrol edilirken, imkanlar ölçüsünde gereksiz ve fahiş vergi kalemleri tenzil edilmekteydi³¹. Böyle olmakla birlikte, salyâne defterlerinin merkezden denetimi sürekli olmaktan ziyade periyodik olması nedeniyle denetimlerin genel olarak göstermelik düzeyde kaldığı, çoğu kere küsurların atılarak rakamların biraz yuvarlaklaştırıldığı anlaşılmaktadır³². Ayrıca, merkezden toplanmasına onay verilen salyâne defterlerindeki kesinleşen toplam vergi kalemlerine, bazı eklemeler yapılarak tevzi edildiği görülmektedir. Örneğin, Gurre-i Safer 1251-29 Receb 1251 / 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 tarihleri arasındaki 6 aylık döneme ait Tokat kazası salyâne defteri merkezde kontrol edildikten sonra toplam 123.025 kuruşun Evâhir-i Ramazan 1251 / 10-20 Ocak 1836 tarihli emr-i âlî ile toplanmasına izin verilmişken bu toplama onay süresi içinde yapılan 30.963 kuruşluk masraf da ilave edilerek ahaliye tevzi edilmiştir³³.

3- Salyâne Vergilerinin Tokat Kazası Halkına Tevzii

18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın ilk yarısında "vilâyet masrafları", kazalar (kadılıklar) bazında tertip edilen salyâne defterleri vasıtasıyla halka tevzi edilmekteydi. Cezar, bu defterlerin avarız ve nüzul vergileri için oluşturulan avarız hâne sistemi esas alınarak hazırlandığını ifade etmektedir³⁴. Ancak avarız hanesi ile tevzi hanesi arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

²⁹ Örnek bir emr-i âlî için bkz., Ek: 2.

³⁰ "...tevkî-i refî-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, Memâlik-i mahrûsemde kâ'in kâffe-i kazâlarda umûr-ı mühimme-i devlet ve mesâlih-i vilâyet zımnında vâki' olan masârifâtın iktizâ eden tevzi'âtı her altı ayda bir kerre ma'rifet-i şer'-i şerif, cümle vücûh-ı ahâlî ma'rifetiyle hisâb olunarak müzmâ defteri Dersa'âdetüme takdîm ve bu taraftan dahi me'mûrî ma'rifetiyle icâbına göre tenkîh u ta'dîl birle bâlâ-yı deftere "sahh" keşide olunarak masârif-i sahîhanın mikdârı tasrîfi ile tevzi'ine ruhsatı hâvî sâdır olıcak emr-i şerîfimle mahalline i'âde olunduktan sonra ahâlî-i kazâ ve kurâya tevzi' u taksîm olınmak irâde-i ma'delet-ifâde-i mülûkânemle karâr-gîr olan nizâm-ı müstahsine muktezâsından olarak bu maddenin ale'd-devâm icrâsına ihtûmâm ve dikkat kâffe-i me'mûrîne vâcibe-i zimmet iken..." (TŞS 35, s. 103).

³¹ Örneğin, Tokat kazası salyânesinin tevzii için gönderilen Evâhir-i Rebî'ülâhîr 1251 / 24-30 Ağustos 1835 tarihli emr-i âfîde, salyâne defter yekûnu olan 106778 kuruştan defterin incelenmesini müteâkip 1.778 kuruşunun tenzil edilerek kalan 105.000 kuruşun tevzi'ine müsaade edildiği belirtilmektedir (bkz. TŞS 40, s. 107).

³² Cezar, *a.g.m.*, s. 104.

³³ TŞS 47, s. 35-42.

³⁴ Cezar, *a.g.m.*, s. 93-94.

Avarız hanesi birden fazla gerçek haneden oluşmakta olup, her kazadaki avarız vergi yükünü tespiti yaramaktaydı³⁵. Tevzi hânesi ise mahalle ve köyde malî yükün paylaşımında gerçek hâneyi esas almaktaydı. Bir mahalle ya da köyde üzerine kayıtlı gayri menkulü olanlar, salyâne vergilerini ödemekle yükümlü idiler³⁶.

Devlet görevlileri, muhtelif görevler nedeniyle muafiyet belgesi sahipleri³⁷, askerî hizmetten malulen emekli olanlar³⁸ salyâne mükellefi değildiler. Ayrıca, vakıf görevlileri, din adamları ve çevrede itibar gören şahıslar, oğulları önemli devlet görevlerinde bulunanlar, dilekçe ile fakir olduklarını beyan edenler de vâli buyuruldusu ile salyâne türü vergilerden muaf sayılmaktaydı³⁹.

Merkezde kontrol edilen ve onay verilerek iade edilen salyâne defterindeki kesinleşmiş toplam vergi, kaza merkezi ile bağlı nahiyelere taksim edilmekteydi. Salyâne tevzi hususunda Abdurrahman Vefik, “tevzî‘ olinacak tekâlifin mikdâr-ı umûmîsi kaçâ bâliğ olmuş ise nüfus-ı mevcûdeye ale’s-seviye taksîm edilmekte..” olduğunu ifade etmektedir⁴⁰. Hane başına düşen vergi miktarı ise mahalleye isabet eden toplam verginin yüzdesi olarak tespit edilmekteydi. Başka bir ifade ile, her vergi mükellefinin mahalleye düşen toplam meblağın yüz kuruşunda ne kadar ödeme yapacağı belirlenmekte ve bu şekilde belirlenen oran mahkemede özel deftere kayd edilmekteydi. Tevzi zamanlarında bu kayıt ve oranlara bakılarak hanelerin ödeyeceği vergi yükü

³⁵ Bir avarız hanesinde kaç gerçek hane bulunduğu hakkında bkz., Ömer Lütfi Barkan, “Avarız”, *İslam Ansiklopedisi (IA)*, II (İstanbul 1949), s. 13-19; Linda T. Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy: Tax-Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, Leiden-New York-Köln 1996, s. 105-106; Ali Açikel, *Changes in Settlement Patterns, Population and Society in North Central Anatolia: A Case Study of the District (kaza) of Tokat (1574-1643)*, Basılmamış doktora tezi, Manchester Üniversitesi, İngiltere 1999, s. 167-169.

³⁶ Abdullah Saydam, “Trabzon Sancağı’nın Tekâlif-i Örfiye Yükümlülüğü (1830-1840)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 127 (Ağustos 2000), s. 72.

³⁷ Tokat kal’hânesine kömür temin eden re’âyâ ile kal’hâne amelesinin her türlü tekâliften muafiyet belgeleri olduğundan salyâne vergilerinden de muaf tutulmuşlardır. Bu muafiyete yapılan müdahalenin engellenmesi ve muafiyetin devamı hakkında gönderilen emr-i âlf için bkz., TSS 36, s. 77-78.

³⁸ Örneğin, Süvari Birinci Livası İkinci Alayı’nın Birinci Bölüğü’nde görevli nefer Tokatlı Osman, hastalanması üzerine kendisi tekâüd maaşı ile emekliye sevk edilmiştir. Ayrıca din yolunda ve padişah uğrunda cansiperâne hizmet ederken sakatlanarak askerlikten çıkarılanların memleketlerinde zahmet ve sefalet çekmemeleri için emsâlleri gibi memleket salyânesinden ve sair tekâliften her bakımdan muaf olmalarından dolayı kendisine muafiyet emri verilmiştir (bkz. TSS 39, s. 122-123).

³⁹ Saydam, *a.g.m.*, s. 77.

⁴⁰ Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, Dersa’adet 1328, s. 71.

belirlenmekteydi⁴¹. Tokat kazası Şer'iyeye Sicilleri'nde salyâne defterleri kayd edilirken hane adedi ve hane başına düşen salyâne pay miktarları verilmemiştir. Bu nedenle, Tokat'ta hanelerin ödeyeceği vergi yükünü tespitte imkan bulunmamaktadır. Manisa, Ankara ve Kayseri sancak merkezlerinde muhtelif tarihlerde hane başına düşen paylara ilişkin veriler Cezar tarafından tablolastırılmış ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur⁴². Bu verilerden adı geçen sancaklarda zaman içinde vilayet masraflarının arttığı ve hane hisselerinin yükseldiği anlaşılmaktadır.

Salyane vergilerinin kaza merkezi ve nahiyelere paylaştırılmasında ise genel olarak "kaide-i belde" denilen kurallar esas alınmaktaydı⁴³. Ancak zamanla uygulamada bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir. Tokat Şer'iyeye Sicilleri'ndeki tevziât kayıtlarından bu hususta bazı tespitler yapılabilmekteyiz. 1185-1218 / 1771-1803 yılları arasındaki dönemde, Tokat kazasında salyâne vergilerinin üçte ikisi şehir merkezindeki 46 ana esnaf grubu ile 15 ticaret hanı tüccarına, üçte biri ise kazaya bağlı Tozanlu, Kafirni ve Komanat nahiyeleri köylerine taksim edilmiştir. Üçte ikilik kaza merkezi hissesi, 6/7 ile 3/4 arasında değişen oranlarda esnafa, 1/7 ile 1/4 arasında değişen oranlarda han tüccarına paylaştırıldığı görülmektedir⁴⁴. 1212 / 1798 yılından itibaren nahije hissesinin yarısını Tozanlu, diğer yarısını ise Kafirni ve Komanat nahiyeleri karşılamıştır⁴⁵.

1218-1223 / 1803-1807 yılları arasındaki dönemde, kaza salyâne vergilerinin dörtte üçü şehir merkezindeki esnaf grupları ile han tüccarına, dörtte biri ise kazaya bağlı Tozanlu, Kafirni ve Komanat nahiyeleri köylerine bölüştürülmüş, nahije hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından ödenmesi uygulamasına devam edilmiştir. Dörtte üçlük şehir merkezi hissesinin 3/4'ü esnafa, 1/4'ü ise han tüccarına taksim edilmiştir⁴⁶. 1223-1225 / 1807-1809 yılları arasındaki iki yıllık süreçte, eski uygulamaya dönülerek kazanın salyâne vergilerinin üçte ikisi şehir

⁴¹ Saydam, *a.g.m.*, s. 73.

⁴² Cezar, *a.g.m.*, s. 101-102.

⁴³ Çadrcı, *a.g.e.*, s. 164.

⁴⁴ Bu taksim nispetleri için sicillerdeki şu kayıtlara bakılabilir: TŞS 1, s. 343-340; TŞS 1, s. 227-225; TŞS 1, s. 185-182; TŞS 2, s. 17-20; TŞS 2, s. 88-92; TŞS 2, s. 172-176; TŞS 3, s. 37-41.

⁴⁵ Bu dönemdeki taksimat değişiklikleri için örnek olarak sicillerdeki şu kayıtlara bakılabilir: TŞS 4, s. 24-35; TŞS 5, s. 27-30; TŞS 6, s. 128-129; TŞS 6, s. 143-145; TŞS 7, s. 18-20; TŞS 7, s. 89-92; TŞS 7, s. 126-131; TŞS 8, s. 125-127; TŞS 9, s. 47-51.

⁴⁶ Bu konuda örnek sicil kayıtları için bkz. TŞS 9, s. 110-114; TŞS 10, s. 44-49; TŞS 10, s. 76-80; TŞS 11, s. 75-80; TŞS 12, s. 3-7; TŞS 12, s. 22-27; TŞS 12, s. 87-92; TŞS 13, s. 12-15.

merkezindeki esnaf grubu ile han tüccarına, üçte biri kazaya bağlı Tozanlu, Kafirni ve Komanat nahiyeleri köylerine paylaştırılmış, nahije hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının ise Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından karşılanması uygulanmasına devam edilmiştir. Kaza merkezi hissesinin $\frac{3}{4}$ 'ünün esnafa, $\frac{1}{4}$ 'ünün ise han tüccarına taksimi uygulaması sürdürülmüştür⁴⁷.

1224 / 1809 yılında salyâne vergilerinin taksiminde yeniden dörtte üçünün esnaf ile han tüccarına, dörtte birinin nahiyelere paylaştırılması uygulamasına dönülerek nahije hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından karşılanması prensibi muhafaza edilmiştir. Kaza merkezi hissesinin $\frac{3}{4}$ 'ünün esnafa, $\frac{1}{4}$ 'ünün ise han tüccarına taksimi uygulamasına devam edilmiştir⁴⁸. 1224-1225 / 1810 yılında salyane vergilerinin yeniden üçte ikisi esnaf ile han tüccarına, üçte biri nahiyelere paylaştırılması uygulamasına dönülerek nahije hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından karşılanması geleneği ile şehir merkezi hissesinin $\frac{3}{4}$ 'ünün esnafa, $\frac{1}{4}$ 'ünün ise han tüccarına taksimi uygulaması aynen sürdürülmüştür⁴⁹.

1225-1228 / 1810-1813 yılları arasındaki üç yıllık süreçte, Tokat kazası salyâne vergilerinin taksiminde dörtte üçü esnaf ile han tüccarına, dörtte biri nahiyelere paylaştırılması yöntemine geçilerek nahije hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından ödenmesi ile şehir merkezi hissesinin $\frac{3}{4}$ 'ünün esnafa, $\frac{1}{4}$ 'ünün ise han tüccarına taksimi uygulaması muhafaza edilmiştir⁵⁰. 15 Receb 1228-25 Şevval 1228 / 14 Temmuz 1813-21 Ekim 1813 tarihleri arasındaki 110 günlük süreçte kaza salyâne vergilerinin üçte ikisi ehl-i zimmet re'âyâ taifesine (gayrimüslimlere), üçte biri ehl-i İslâm re'âyâ (müslümanlara) mahalleleri ile nahiyelere paylaştırılmıştır⁵¹. 1230-1234 / 1815-1819 yılları arasındaki dört yıllık süreçte, Tokat kazası salyâne vergilerinin dörtte üçü esnaf ile han tüccarına, dörtte biri nahiyelere paylaştırılması uygulamasına geçilmiştir. Nahije hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından ödenmesi ile kaza

⁴⁷ 1807-1809 yılları salyâne vergileri taksimatı için bkz. TŞS 12, s. 3-7; TŞS 12, s. 22-27.

⁴⁸ Bu değişiklikleri yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 12, s. 87-92; TŞS 13, s. 12-15.

⁴⁹ Bu değişiklikleri yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 13, s. 34-37; TŞS 13, s. 109-113.

⁵⁰ Bu değişikliği yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 13, s. 113-115; TŞS 13, s. 132-134; TŞS 14, s. 169-167; TŞS 14, s. 119-114; TŞS 14, s. 97-93; TŞS 14, s. 59-55; TŞS 15, s. 132-126; TŞS 15, s. 63-57; TŞS 16, s. 156-151; TŞS 16, s. 121-118; TŞS 17, s. 51-55; TŞS 17, s. 81-88.

⁵¹ Bu değişikliği yansıtan sicil kaydı için bkz. TŞS 17, s. 103-111.

merkezi hissesinin $\frac{3}{4}$ 'ünün esnafa, $\frac{1}{4}$ 'ünün ise han tüccarına taksimi uygulaması devam ettirilmiştir⁵².

1234-1240 / 1819-1824 yılları arasındaki beş yıllık süreçte, Tokat kazası salyâne vergilerinin üçte ikisi esnaf ile han tüccarına, üçte biri nahiyelere paylaştırılmıştır. Üçte ikilik hissenin esnaf üçte ikilik kısmını, han tüccarı kalan üçte birlik kısmını karşılamıştır. Nahiye hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının ise Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından ödenmesi uygulaması ise muhafaza edilmiştir⁵³. 1241-1247 / 1826-1831 yılları arasındaki diğer beş yıllık süreçte, salyâne vergilerinin dörtte üçü esnaf ile han tüccarına, dörtte biri nahiyelere taksim edilmiştir. Dörtte üçlük merkez hissesinden esnaf üçte ikilik kısmı, han tüccarı üçte birlik kısmı ödemiştir. 1827-1828 yıllarında kaza merkezinin dörtte üçlük hissesi mahallelere bölüştürülmüştür. Nahiye hissesinin yarısının Tozanlu, diğer yarısının ise Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından ödenmesi uygulaması muhafaza edilmiştir⁵⁴. 1248-1255 / 1832-1839 yılları arasındaki yedi yıllık süreçte Tokat kazası salyâne vergilerinin yarıya yakını ehl-i zimmet re'âyâya, yarıdan biraz fazlası ehl-i İslam mahalleler, ehl-i İslam esnaf ve nahiyelere paylaştırılmıştır. Yarıdan biraz fazla hissenin yarıdan biraz fazlasını müslüman esnaf ve mahalle sakinleri, kalanını Tozanlu, Kafirni ve Komanat nahiyeleri müştereken karşılamışlardır⁵⁵.

Tokat kazası salyâne vergilerinin kaza merkezi ve nahiyeleri arasında taksimi meselesini 1771-1839 yılları arasındaki dönemde bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, vergi toplamının $\frac{2}{3}$ 'ünün veya $\frac{3}{4}$ 'ünün kaza merkezindeki esnaf ve tüccara, $\frac{1}{3}$ 'ünün veya $\frac{1}{4}$ 'ünün kazaya bağlı nahiyelerle köylerine paylaştırıldığı görülmektedir. Kaza merkezi hissesinin $\frac{6}{7}$ ile $\frac{2}{3}$ arasında değişen oranlarda esnafa, $\frac{1}{7}$ ile $\frac{1}{3}$ arasında sıralanan nispetlerde han tüccarına taksim edildiği anlaşılmaktadır. Ancak merkez hissesinin genel olarak $\frac{3}{4}$ veya $\frac{2}{3}$ 'ünün esnafa, $\frac{1}{4}$ veya $\frac{1}{3}$ 'ünün tüccara bölüştürüldüğü, bazen bütün

⁵² Bu değişikliği yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 19, s. 70-74; TŞS 19, s. 116-122; TŞS 20, s. 162-158; TŞS 20, s. 88-79; TŞS 21, s. 158-152; TŞS 21, s. 105-103; TŞS 21, s. 87-83; TŞS 22, s. 41-43; TŞS 22, s. 101-105; TŞS 23, s. 4-9; TŞS 24, s. 119-115; TŞS 24, s. 115-113.

⁵³ Bu değişikliği yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 26, s. 49-53; TŞS 26, s. 112-116; TŞS 26, s. 24-26; TŞS 27, s. 40-43; TŞS 27, s. 75-79; TŞS 27, s. 114-116; TŞS 27, s. 149-154; TŞS 28, s. 26-32; TŞS 28, s. 62-64; TŞS 29, s. 69-72; TŞS 29, s. 193; TŞS 29, s. 104-108.

⁵⁴ Bu değişiklikleri yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 31, s. 22-29; TŞS 31, s. 118-124; TŞS 33, s. 93-84; TŞS 36, s. 97-102; TŞS 37, s. 111-117.

⁵⁵ Bu değişiklikleri yansıtan sicil kayıtları için bkz. TŞS 39, s. 7-19; TŞS 40, s. 49-53; TŞS 40, s. 57-61; TŞS 40, s. 108-114; TŞS 47, s. 35-42; TŞS 49, s. 35-41; TŞS 49, s. 55-63; TŞS 49, s. 139-143; TŞS 50, s. 17-20; TŞS 50, s. 55-60; TŞS 51, s. 85-60; TŞS 52, s. 26-32; TŞS 52, s. 116-121.

hissenin mahallelere taksim edildiği⁵⁶, birkaç salyâne defterinde de esnaf, tüccar ve mahalle sakinleri arasında dağıtıldığı görülmektedir. Az sayıda salyâne defterinde ise, kaza merkez hissesi ehl-i zimmet re'âyâ, mahalle sakinleri ve esnaf arasında belirli nispetlerde taksim olunmuştur. İncelenen dönem boyunca genel olarak nahiye salyâne hissesinin yarısının Tozanlı, diğer yarısının ise Kafirni ve Komanat nahiyeleri tarafından ödenmesi uygulaması sürdürülmüştür. Nahiye hissesinin nahiyeler arasında bu nispette uygulaması, 14 Muharrem 1241 / 29 Ağustos 1825 tarihli emr-i âlf tarafından da teyit edilmektedir⁵⁷. Bütün bu bilgiler bize salyane vergilerinin gerek Tokat kaza merkezi ile nahiyeleri arasında taksiminde, gerekse merkez ve nahiye hisselerinin dağılımında zamanla farklı uygulamaların olduğunu göstermektedir. Bunda kaza merkezi ve nahiyelerde yaşayan halkın ekonomik durumlarının etkili olduğu ileri sürülebilir.

Salyâne vergilerinin kaza merkezi ve nahiyeler arasında taksiminde uygulanan yöntemler, Tokat kazası örneğinde olduğu gibi zamanla kaza içinde değişmekle birlikte, kazadan kazaya da ufak tefek farklılıklar göstermekteydi. Bu hususta birkaç örnek vermek gerekirse, Ankara ve Manisa'da yapılan harcamaların üçte ikisi kent merkezindeki hanelere bölüştürülmekte, üçte biri merkeze bağlı nahiyeler ve köylerinden alınmaktaydı. Sivas ve Diyarbakır'da merkez hisselerini esnaf ödemekteydi. Kayseri'de kent payını müslim ve gayrimüslim halk mahalle ve hane esasına göre müştereken vermekte idiler⁵⁸. Rumeli tarafında Selanik'te ise genel toplam yediye bölünerek yedide biri Yahudiler'in hissesi, yedide ikisi Rumlar'ın hissesi kabul ediliyordu. Geriye kalan yedide dördlük kısım 19'a taksim edilerek bu 19 paydan biri tuzculara, ikisi İshak Paşa vakfına, sekizeri Gazi Evrenos vakfı ile köylere ödetirilmekteydi⁵⁹.

4- Salyâne Defterlerinde Yer Alan Masraf Kalemlerinin Muhtevası

Salyâne defterleri genel olarak vilâyet masraflarını ve merkezden talep edilen bazı vergileri içermekle birlikte, bunların hangi kalemleri kapsadığı veya kapsamaması gerektiği ve zaman içinde değişen şartlar sebebiyle masraf

⁵⁶ İşte salyâne merkez hissesinin mahalle sakinlerine tevzi edildiğini gösteren kayıtlar: TŞS 6, s. 128-129; TŞS 7, s. 89-92; TŞS 13, s. 34-37; TŞS 14, s. 97-93; TŞS 19, s. 70-74; TŞS 20, s. 162-158; TŞS 21, s. 87-83; TŞS 23, s. 4-9; TŞS 27, s. 75-79; TŞS 27, s. 149-154; TŞS 31, s. 118-124; TŞS 32, s. 164-156; TŞS 33, s. 93-84; TŞS 34, s. 52-63.

⁵⁷ TŞS 29, s. 194.

⁵⁸ Çadırıcı, *a.g.e.*, s. 164.

⁵⁹ Neumann, *a.g.m.*, s. 76-77.

kalemlerinde değişme olup olmadığı gibi hususlar, cevapları oldukça zor olan sorulardır. Yavuz Cezar, vilayet masrafının kapsamının ne olduğu sorusunun yanıtı için araştırmacıların önünde iki yol olduğunu ifade etmektedir: “1) “Vilayet masrafı”nı tanımlayan yasa metinlerinin incelenmesi, 2) Uygulamalara bakarak, yani “tevzi defterleri” muhtevalarını gözden geçirerek kapsamın belirlenmesi”⁶⁰. Bu başlık altında Tokat kazası salyâne defterlerinin muhtevaları incelenirken, bu iki yol da göz önünde bulundurulacaktır. Ancak yasa metinleri incelemesi, konu ile ilgili merkezden gönderilen ve sicillere kaydedilen hükümlerle sınırlı kalacaktır.

Daha önce belirtildiği üzere, salyâne defterlerinde masraflar, muhtelif kalemler halinde bunlara ayrılan kuruş ve para cinsinden miktarlarla birlikte listelenmiştir. Masraf kalemlerinin toplam sayıları ise defterden deftere değişiklik göstermektedir. Bunun birinci nedeni, defterlerde kalemlerin yazılış şeklidir. Bazı defterlerde her bir masraf ayrı bir kalemde yazılırken kimisinde birkaç gider tek bir kalemde gösterilmiştir⁶¹. İkinci neden, her bir defterin kapsadığı dönem süresinin farklı olmasıdır. Genel olarak kısa dönem için hazırlanan defterlerde masraf kalem sayısı azken uzun zaman dilimleri için tertip edilenlerde kalem sayısı oldukça fazladır (bkz. Ek: 1). Bir diğer önemli neden, 1807'den itibaren masraf kalemlerinin türlerinde ve sayısında görülen artışlardır. 1807-1839 yılları arasındaki dönemde masraf kalemlerinin sayısında kademeli olarak artışlar (102'den 506 kaleme) görülmektedir (bkz. Ek: 1). Bilhassa, 1240-1248 / 1825-1831 yılları arasındaki dönemde, masraf kalemlerinin toplam sayısı oldukça artmıştır (293 ile 506 arasında değişmektedir). Bu artışın muhtemel nedeni, 1827 yılından itibaren Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı Yunan isyanlarını desteklemeleri ve 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı⁶² dolayısıyla askerî harcamaların artması ile ulaşım ve haberleşme trafiğinin yoğunlaşmasıdır. Bu sebeple yükselen masraflar salyâne defterlerine yansıtılarak halka tevzi ve tahsil yoluna gidilmiş olmalıdır.

Tokat kazası salyâne defterlerinde yer alan kalemlerin nelerden ibaret olduğu konusuna gelince, bu hususta daha gerçeğe yakın değerlendirmelerde

⁶⁰ Cezar, *a.g.m.*, s. 91.

⁶¹ Örneğin TŞS 1, s. 343, TŞS 2, s. 177 ve TŞS 11, s. 76'da verilen salyâne masraf listelerinde her bir masraf ayrı bir kalem halinde yazılmıştır. Ancak TŞS 47, s. 35 ve TŞS 52, s. 27'de birkaç gider tek bir kalemde verilmiştir.

⁶² Yunan isyanlarını (1815-1830) ve Osmanlı-Rus savaşı (1829-1829) hakkında bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, Ankara 1983, s. 107-124.

bulunabilmek için 1771-1840 dönemine ait aralarında 10 ile 15 yıllık aralık bulunan ve tam bir salyane defteri karakteri taşıyanlardan örnek olarak seçtiğimiz toplam yedi adet salyâne defterindeki⁶³ masraf kalemlerini türlerine göre grupladık. Daha sonra bunlara ait istatistikî bilgileri bir tabloda topladık (bkz. Ek: 3). Masraf kalemlerinin karmaşık ve içiçe yazılması nedeniyle tür gruplarını oluştururken birçok zorluklarla karşılaşmıştır. Çoğu kere birkaç masraf kaleminin birlikte tek bir kalemiş gibi yazıldığı durumlarda ayırıştırma yoluna gidilmiştir. Bu nedenlerden dolayı masraf kalem türleri olarak sıraladığımız gruplar ve bunlara ait sayısal veriler mutlak gerçekleri yansıtmaktan uzaktır. Bununla birlikte söz konusu veriler, salyâne defterlerinde yer alan masraf kalem türleri ve bunların parasal miktarları hakkında genel bilgiler vermektedirler. Ayrıca bu verilerin ortaya koyduğu iniş ve çıkışlar devrin sosyo-ekonomik şartları içinde gerçekleştiğinden, bu şartlardaki genel eğilimleri tespit etmek bakımından önem arz etmektedir.

Şimdi Ek: 4'deki tablo verileri çerçevesinde masraf kalem gruplarını önem sırasıyla ele alarak değerlendirmelere geçebiliriz.

a- Askerî harcamalar: Masraf kalemlerinin oluşturduğu gruplar içinde en önemlilerinin başında askerî harcamalar gelmektedir. Bu harcamalar; ordu-pazar giderleri, zahire, barut ve saman gibi askerî mühimmat masrafları, askerî personele ödenen iâşe, yolluk ve konak bedelleri, asker sevkinde hizmet edenlere verilen tayinat gibi birçok masraf kaleminden meydana gelmektedir. İncelenen dönemden (1771-1840) seçilen örnek salyane defterlerine göre askerî harcama kalemlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 4.443 kuruş ve % 12,85; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 240 kuruş ve % 0,73; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 13.642 kuruş ve % 22,90; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 158.021,5 kuruş, 30 para ve % 23,29; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 12.123,5 kuruş ve % 7,90; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 31.943 kuruş ve % 11,57; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 32.333 kuruş ve % 20,16. Bu veriler, salyane defterlerindeki askerî harcamaların zamanın sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır.

b- Merkez görevlilerinin giderleri: Masraf kalemleri grupları içinde merkezden Tokat kazasına gelen görevlilerin harcamaları ikinci derecede önemli kabul edebileceğimiz bir grup oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan

⁶³ Son iki defter arasındaki süre 6 ay olup bir yıl içindeki genel masraf gruplarına ait rakamlardaki değişimi tespit için tercih edilmiştir.

harcamalar; çeşitli görevlerle gelen *vezir, paşa, çuhadar, müfettiş, tatar, mübaşir, emin, ağa, delibaşı* gibi unvanlar taşıyan görevlilerin konak, iâşe ve yolluk masrafları; vezir ve paşalarla maiyetlerine yapılan karşılama, ağırlama ve hediye giderleri; vezir ve paşalarla maiyetlerinin hayvanları için yapılan harcamalar; ve benzeri masraf kalemlerinden oluşmaktadır. İncelenen dönem için seçilen salyane defterlerine göre merkezden gelen görevlilere ait harcama kalemlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 866,5 kuruş ve % 2,50; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 1.773 kuruş ve % 5,44; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 15.956,5 kuruş ve % 26,79; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 4.809 kuruş, 60 para ve % 0,70; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 27.593 kuruş ve % 17,99; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 28.216,5 kuruş ve % 10,22; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 2.963 kuruş ve % 1,84. Sıralanan bu bilgilerden salyane defterlerinde merkez görevlilerine ait giderlerin zamanın sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olarak iniş ve çıkışlar sergilediği gözlenmektedir.

c- İmdadiyeler: Bu grup kapsamında, imdadiye-i seferiye ve hazariye vergileri yer almaktadır. İmdad-ı seferiye sefer zamanlarında bir defada, imdadiye-i hazariye barış dönemlerinde yılda iki kez alınan ve sefere gitmeye me'mur edilmiş vezir ve eyâlet valileriyle diğer eyâlet ve sancak yöneticilerine tahsis edilen gelirlerdir. Toplanması için gönderilen emirle salyâne/tevzi defterine dahil edilerek diğer vilâyet masarifi ile birlikte tahsil edilmektedir. Bu nedenle, bu türden vergilerin merkezî bütçe ile alakası bulunmamaktadır⁶⁴. İncelenen dönem için seçilen salyâne defterlerine göre Tokat kazasından tahsil edilen imdadiyelerin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 3.106 kuruş ve % 8,98; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 2.066 kuruş ve % 6,34; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 2.200 kuruş ve % 3,69; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 2.412,5 kuruş ve % 0,35; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 1.250 kuruş ve % 0,81; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 1.250 kuruş ve % 0,45; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 1.250 kuruş ve % 0,77. Bu rakamlar ve yüzdelere dayanarak salyane defterlerindeki imdadiyelere ait giderlerde

⁶⁴ İmdadiyeler hakkında detaylı bilgi için bkz., Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi(XVIII. Yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul 1986, s. 53-64; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, I, Dersa'adet 1328, s. 94-97; Ziya Karamursal, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s. 182; Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 63-64; Çadırcı, *a.g.e.*, s. 146-148; Ahmet Tabakoğlu, "İmdâdiye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi(DİA)*, XXII(İstanbul 2000), s. 221-222.

devrin sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olarak iniş ve çıkışlar olduğu ileri sürülebilir.

d- Nühas ve matlup olunan sair emtianın nakliye giderleri: Bu grupta yer alan harcamalar; merkezden ihtiyaç duyulup gönderilmesi emredilen nühas (bakır), askerî elbise ve mühimmat ile sair emtianın Sivas eyâleti dahilindeki menziller arasında taşınması için gerekli develer ile sürücü ve güvenlik görevlilerin giderleri gibi birçok masraf kaleminden meydana gelmektedir. İncelenen dönem için seçilen salyane defterlerinde nakliye masraf kalemlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 14.160 kuruş ve % 40,95; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 1.179,5 kuruş ve % 3,62; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 15.028 kuruş ve % 9,79; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 1.196 kuruş ve % 0,43; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 14.915,5 kuruş ve % 9,30 şeklinde sıralanmaktadır. Bu rakamlar ve yüzdelerden seçilen salyane defterlerindeki merkezden istenilen nühas ve sair emtianın taşıma giderlerin zamanın siyasî ve askerî şartlarına bağlı olarak iniş ve çıkışlar sergilediği görülmektedir. Örneğin, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşına tesadüf eden 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasındaki dönemde bu gruba ait harcamaların oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

e- Harçlar ve tahsildariye ücretleri: Bu grupta yer alan harcamalar; kadı ve naiblerin önemli işler için verdiği masârif, i'lâmât ve mürâselât harçları; i'lâmlar ve mürâselelere kalemiyye; mahkeme masârif; defter harcı; kethudâiyye, emîniyye, huddâmiyye, kaydiyye ücretleri; mübaşir ve muhziira verilen muhziiriyye veya ihzâriyye; voyvoda ve serdâr ağaya salyâne tahsîli için ödenen tahsîliyye; para kesesi ve kağıt masrafı; ferman harcı; sandık emînlerinin sandık ziyânı ve kağıt parası, i'âne-i cihâdiyye fermân harcı; ve Tokad Voyvodalığı için verile gelen buyuruldu harcı gibi birçok masraf kaleminden oluşmaktadır. Başka bir ifade ile salyâne defteri hazırlanırken mahkemede görev yapanlar ile salyâne vergilerini halktan tahsil edenlere verilen ücretler bu masraf grubunu meydana getirmektedir⁶⁵. 1771-1840 döneminden seçilen salyane defterlerine göre Tokat kazası halkından tahsil edilen harçlar ve tahsildariye ücretlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 6680,5 kuruş ve %

⁶⁵ Harçlar ve tahsiliyye giderleri Osmanlı vergi taksimatında örfî vergiler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu örfî vergiler hakkında detaylı bilgi için bkz., Abdurrahman Vefik, *a.g.e.*, I, s. 99-101; Karamursal, *a.g.e.*, s. 184.

19,32; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 3140 kuruş ve % 9,64; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 6590 kuruş % 11,06; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 31272 kuruş ve % 4,61; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 8986 kuruş ve % 5,85; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 16738,5 kuruş ve % 6,06; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 12270 kuruş ve % 7,65. Bu değerlerden seçilen salyane defterlerinde yer alan harçlar ve tahsildariye ücretlerinin 1771-1840 döneminde % 19 ile % 6 arasında değiştiği görülmektedir. Bunda devrin sosyo-ekonomik şartlarının etkili olduğu ileri sürülebilir.

f- Menzilci ücretleri: Tokat menzilhânesinin masraflarının karşılanması için menzilcilere ödenen ücretlerdir. Mart ve Eylül aylarında yılda iki taksit olarak salyâne vergileri ile birlikte tahsil edilmekteydi. 1824 yılına kadar avarız ve nüzul vergileri mukabili olarak Tokat ahalisinin ödediği paralar, sicillerde “menzil imdâdiyesi” ve “menzilci ücreti” olarak karşımıza çıkmaktadır. 1824-1839 yılları arasındaki dönemde Tokat menzilhanesi masrafları, bu dönemde Tokat menzilhanesi Anadolu'daki diğer menzilhaneler gibi kira usulü ile işletildiğinden sadece “umûr-ı mühimme ile âmed ü şüd iden” devlet tatarlarının kira ücretleri olup “ref'-i menzil bedeli” vergisi ile karşılanmıştır⁶⁶. Bu grupta yer alan masraf kalemleri; menzilci ücreti, menzilci ücreti bakayası, menzil imdadiyesi, telef olan bârgirlerin bedelleri, kiracıbaşı ücreti, ref-i menzil bedeli gibi harcamalardır. Seçtiğimiz salyane defterlerine göre Tokat halkının ödediği menzilci ücretlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 1600 kuruş ve % 4,62; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 1700 kuruş ve % 5,22; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 10695 kuruş ve % 17,95; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 16290 kuruş ve % 2,40; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 6891 kuruş ve % 4,49; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 7580 kuruş ve % 2,74; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 7580 kuruş ve % 4,72. Bu istatistikî bilgilerden 1771-1840 döneminde menzilci ücretlerinin salyane vergileri içinde genel olarak % 4'lük bir orana sahip olduğu görülmekle birlikte, 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 döneminde yaklaşık % 17,95'lük oldukça yüksek bir değer gerçekleşmiştir. Bunun muhtemel nedeni, 1807-1809 arasında Osmanlı payitahtında yaşanan siyasi ve askerî gelişmeler ve bunların tüm ülkedeki sosyo-ekonomik şartları menfî yönde etkilemiş olmasıdır.

⁶⁶ Tokat menzilhânesinin durumu hakkında bkz., Ali Açık, “Osmanlı Ulak-menzilhâne Sistemi Çerçevesinde Tokat Menzilhânesi (1690-1840)”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIV/2 (İzmir 2004), s. 1-33.

g- Borçlar ve faiz giderleri: Genel olarak senede iki defa yapılan tahsilata karşılık harcamalar günü gününe yapılmaktaydı. Ayrıca salyâne defterlerinin İstanbul'a gidip onaylanarak geri gönderilmesi zaman almaktaydı. Salyâne defteri dönemi içinde ve onay süresi boyunca yapılan harcamalar için paraya ihtiyaç bulunmaktaydı. Gerekli parayı bulmak için kullanılan yöntemler kazadan kazaya az çok farklılıklar göstermekteydi. Bursa'da şehir ayanı kendi cebinden masrafların önemli bir kısmını karşılıyor, zamanı geldikçe faizi ile birlikte tevzi defterine eklettirerek geri almaktaydı. Sivas'ta *bedesten kethüdası* salyâne giderleri için faizle para sağlamaktaydı. Ankara ve Kayseri'de esnaf ve hizmet verenler veresiye iş yapıyorlar, vergi dağıtımından sonra alacaklarını tahsil ediyorlardı⁶⁷. Tokat kazasındaki uygulamaya gelince, vilâyet umuru için boyahane emini, şehir ayanı ve voyvoda ağadan borç alınmakta⁶⁸ ve borçlar faiziyle (güzeşte)⁶⁹ geri ödenmekteydi. 1826'dan itibaren sancak merkezlerinde Sandık Eminlikleri'nin kurulmasıyla borçlanma ve önden vergi toplama yoluyla sandık emînleri salyâne masrafları için para temin etmekteydiler⁷⁰. Tokat kazasında ehl-i İslam'dan iki ve re'âyâdan bir kişi olmak üzere tayin edilen sandık emînleri, bütün masrafları idare etmekle görevli idiler. Vilayet işleri için paraya ihtiyaç olduğunda voyvoda, sandık emînlerine mühürlü tezkere veya pusula yazması gerekmekteydi⁷¹. Diğer taraftan sandık emînlerinin varlığı insanlardan faizle borçlanma yoluyla para sağladıkları da görülmektedir⁷². 1771-1840 dönemi için seçilen salyane defterlerinde yer alan borçlar ve faiz giderlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 10998 kuruş ve % 33,77; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 96760 kuruş ve % 14,26; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 9600 kuruş ve % 6,25; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 9000 kuruş ve % 3,26; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 7346,5 kuruş ve % 4.58. Sıralanan bu istatistikî rakamlar ve yüzdeler içinde 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasındaki devre ait değerler oldukça yüksek gözükmektedir. Bunun muhtemel sebebi, ülke genelinde olağanüstü bir gelişmenin eksikliğinde yerel sosyo-ekonomik şartlardaki ani değişme olmalıdır.

⁶⁷ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 165.

⁶⁸ TSS 2, s. 177.

⁶⁹ TSS 30, s. 37.

⁷⁰ Sandık Eminlikleri'nin kurulması ve bu kurumun salyâne harcamaları için para temin etme usulleri hakkında bkz., Çadırcı, *a.g.e.*, s. 165-166.

⁷¹ TSS 39, s. 86.

⁷² TSS 47, s. 37; TSS 52, s. 27, 117.

h- Sivas eyâletinden gelen görevlilerinin masrafları: Bu grupta yer alan harcamalar; devre çıkan eyâlet vâilileri ile çeşitli görevlerle Sivas eyâlet merkezi ve eyâletin diğer sancaklarından Tokat kazasına gelen *sancakbeyi*, *mütesellim* ve bunların emrinde hizmet eden *kethüda ve ağa* unvanlı üst düzey görevlilerin konak, iâşe ve yolluk masrafları; vâli, sancakbeyi ve mütesellim ile maiyetlerine yapılan karşılama, ağırlama ve hediye giderleri; bu görevlilerin hayvanları için yapılan masraflar; kaza işleri için gelen nahiye ahalisine yapılan masraflar; merkezden Sivas sancağından istenilen amele ve sair hizmetlilerin ulaşım masrafları; eyâletten buyuruldu getiren tatarlara ödenen ücretler; Sivas sancak masârifinden Tokad hissesi; ve benzeri masraf kalemlerinden oluşmaktadır. Seçtiğimiz salyane defterlerine göre Tokat kazası halkından Sivas eyâleti görevlilerinin masrafları için tahsil edilen toplam miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 396 kuruş ve % 1,14; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 2.466,5 kuruş ve % 7,57; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 6873 kuruş ve % 11,54; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 113.210,5 kuruş, 60 para ve % 16,69; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 17.892,5 kuruş ve % 11,66; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 39.868 kuruş ve % 14,44; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 6.745 kuruş ve % 4,11. Bu sonuçları bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, Sivas eyâletinden Tokat kazasına gelen görevlilere yapılan harcamaların zamanla değiştiği görülmektedir. Bu değişimde devrin sosyo-ekonomik şartları ile Sivas valilerinin idarî uygulamalarının etkili olduğu ileri sürülebilir.

ı- Sivas eyâleti ve Tokat kazası görevlilerinin ücretleri: Sivas eyâlet merkezi ve Tokat kazasında idarî ve askerî hizmetlerde çalışan personele verilen ücretler bu grupta yer alan harcamalardır. Bu personel; *şehir kethüdâsı*, *hancılar kethüdâsı*, *ceride nâzırı*, *nüfus mukayyidi*, *jurnal kâtibi*, *sandık emini*, *tahsildar*, *serdar ağa*, *şehir güvenlik görevlileri (şehir kolcuları)*, *nâhiye yüzbaşısı*, *mutemet*, *asesler*, *serdar çukadarı* gibi görevlilerden meydana gelmektedir. Bunların maaşları (mâhiyyeleri), salyâne defteri dönemine bağlı olarak birkaç aylık olarak deftere toptan kaydedilmektedir. İncelediğimiz döneme ait seçilen salyâne defterlerine göre adı geçen görevlilerin ücretleri için ayrılan toplam miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 450 kuruş ve % 1,30; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797

arasında 1.000 kuruş ve % 3,07; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 700 kuruş ve % 1,17; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 210 kuruş ve % 0,30; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 8.785 kuruş ve % 5,72; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 23.210 kuruş ve % 8,40; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 11.882 kuruş ve % 7,40. Bu rakamlar ve yüzdelerden, Sivas eyaleti ve Tokat kazası görevlilerine yapılan harcamaların zaman içinde iniş ve çıkışlar sergilediği görülmektedir. Bu gelişmede devlet merkezi ve Sivas valilerinin idarî uygulamaları etkili olmuş olmalıdır.

i- Hazine nakli yapan görevlilerin masrafları: Sivas eyâleti dahilindeki mukata'ât hazine gelirleri ile diğer eyâletler mukata'ât hazine gelirlerinin İstanbul'a nakli sırasında güvenlik hizmeti veren *cebelü, bekçi ve levend* unvanlı koruma ve muhafaza görevlilerine Tokat kazasına geldiklerinde yapılan masraflar bu grupta yer almaktadır. İncelediğimiz döneme ait yedi salyâne defterlerine göre adı geçen güvenlik görevlilerine yapılan masrafların toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 576 kuruş ve % 1,66; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 907,5 kuruş, 10 para ve % 0,13; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 4.997 kuruş ve % 1,81; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 2.823 kuruş ve % 1,76. Sıralanan bu sonuçları bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, hazine nakli yapan görevlilerin Tokat kazasına geldiklerinde bunlara yapılan harcamaların zamanla değişmekle birlikte ortalama % 1 civarında kaldığı görülmektedir.

j- Salyâne bakiyeleri: Ale'l-hesâb defteri ile normal salyâne defterinde Tokat kaza merkezi ve nahiyelerine tevzi edilip tahsil edilen vergilerden bakiye kalan kısım bir sonraki salyâne defterine eklenmekteydi. Ancak bakiyelerin bir sonraki defterde kaza merkezi ve nahiyelere taksimi bazı kurallara göre yapılmaktaydı. Fakir ve acizlerin ödeyemediği hisseler bakiye kaldığında bunların toplamı doğrudan sonraki salyâne defterine ilave edilmez, bakiye kalan meblağ hangi kesimin hissesinden kalmış ise yeni tevzide yine onun hissesine ilave edilmekteydi. Örneğin ehl-i İslâm hissesinden ise yine ehl-i İslâm üzerinde ve re'âyâ hissesinden ise re'âyâ üzerinde kalmak şartıyla her kesimin hissesine düşecek meblağın üzerine ayrıca eklenerek tahsil edilmekteydi. Nâhiyelerde bakiye kalmışsa aynı şekilde her nahiyenin bakiyesi sonraki salyâne defterinde

kendi hissesi üzerine ilave edilerek tahsil yoluna gidilmekteydi⁷³. Seçtiğimiz salyâne defterlerine göre bakiye miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 2.684 kuruş ve % 8,24; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 24.7862 kuruş ve % 36,54. Seçtiğimiz toplam yedi defterden sadece ikisinde salyâne bakiyelerine dair kayıtların yer alması, normal tevzilerin toplanması ve bakiye bırakılmaması için gayret sarf edildiğini göstermektedir.

k- Diğer eyalet görevlilerinin giderleri: Sivas dışındaki eyâletlerden çeşitli amaçlar için Sivas eyâletine ve Tokat kazasına gelip giden idarî ve askerî sınıfa mensup *vâli*, *paşa*, *miralay*, *müfettiş*, *ağa*, *tatar* gibi unvanlara sahip kamu görevlileri ve maiyetlerine yapılan masraflar ile vâli ailelerine mensup bireylerin Tokat'a uğradıklarında bunlara verilen hizmetlerin giderleri bu grup içinde düşünülmüştür. İncelediğimiz döneme ait yedi salyâne defterlerine göre diğer eyâlet görevlilerin giderleri için ayrılan toplam miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 700 kuruş ve % 2,14; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 747,5 kuruş ve % 1,25; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 1.178,5 kuruş, 30 para ve % 0,17; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 3.560 kuruş ve % 2,32; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 219 kuruş ve % 0,07; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 1.260 kuruş ve % 0,78. Sıralanan bu sonuçları genel olarak değerlendirmek gerekirse, idarî ve askerî sınıfa mensup diğer eyalet görevlileri Tokat kazasına geldiklerinde bunlara yapılan masrafların zamanla değişmekle birlikte ortalama % 1,5 civarında kaldığı ve fazla bir yekun teşkil etmediği görülmektedir.

l- Emr-i âlî getiren merkez görevlilerinin giderleri: Hükümet merkezinden Sivas eyâleti ve Tokat kazasına *emr-i âlî*, *fermân* ve *hatt-ı şerîf* isimleri altında emirler getiren *çukadar*, *tatar*, *ağa*, *çavuş* ve *kavas* unvanlı görevlilere verilen ücretler, konak ve iâşe masrafları bu grupta toplanmıştır.

⁷³ 15 Muharrem 1231 / 17 Aralık 1815 tarihli buyurulduda, Tokat kazasında bakiyelerin ne şekilde taksim ve tahsil edileceğine dair şu cümleler yer almaktadır: "...şöyle ki gerek ehl-i İslâm'dan ve gerek re'âyâdan ba'zılarını içlerinden ba'zıları zinhâr istishâb ve hissesinden cüz'î şey tahsil ile kusûrunu kesre bırakmıyacak üzere herkesin hissesi kendüsünden temâmca tahsîl ile bakâyâ olmamasına cümle tarafından ikdâm ve dikkat u ihtimâm ve nezâret olunmak ve andan sonra ba'zı acezenin zarûrî olarak kesri kalmak lâzım gelür ise bu makûle bakâyâ cüz'î ve küllî her ne mikdâr ise diğer sâlyânedede toptan sâlyâne defterine idhâl ve ilâve olunmayup kesre kalan akça ehl-i İslâm hissesinden ise yine ehl-i İslâm üzerinde ve re'âyâ hissesinden ise re'âyâ uhdesinde kalmak üzere her tarafın hissesine düşecek meblağın üzerine başkaca zamm ile evvelki kesri yine kendü taraf ve cinsinden tahsîl kılınmak ve nevâhîde dahi kesr kalmamasına takayyüd olunup bi'z-zarûrî kalur ise ol dahi kendülerin nâhiyesi tüzine ilâve ve tetmîm olunmak..." (bkz. TŞS 20, s. 99).

Seçtiğimiz örnek salyane defterlerine göre merkezden emr-i âlî getiren görevlilere ait harcama kalemlerinin toplam miktarları ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 103 kuruş ve % 0,29; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 365 kuruş ve % 1,12; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 839,5 kuruş ve % 1,40; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 1523,5 kuruş, 20 para ve % 0,22; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 100 kuruş ve % 0,03; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 976 kuruş ve % 0,60. Bu rakamlar ve yüzdelerden, emr-i âlî getiren görevlilere yapılan harcamaların zamanla değişmekle birlikte ortalama olarak % 1 gibi oldukça düşük bir düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır.

m- İâneler: Burada iâneler derken “i’âne-i cihâdiyye” ile çeşitli nedenlerden dolayı salyâne vergisini ödeyemeyen ahaliye yapılan iâneler (yardımlar) kastedilmektedir. İ’âne-i cihâdiyye, II. Mahmud döneminde Redif askeri teşkilatının kurulmasından (1834) hemen sonra bu askerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla getirilen bir vergidir. Rûz-ı Hızır (Mayıs) ve Rûz-ı Kâsım’da olmak üzere yılda iki kez salyâne defterine dahil edilerek toplanmakta ve her altı ayda bir toplanan para doğrudan Hazine’ (Hazine-i Amire)ye teslim edilmekteydi⁷⁴. Seçtiğimiz örnek salyâne defterlerine göre Sivas sancağı i’âne-i cihâdiesinden Tokat kazası hissesi olarak tahsil edilen miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 18000 kuruş ve % 11,73; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 25.875,5 kuruş ve % 9,37; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 25.870,5 kuruş ve % 16,13.

İ’âne-i cihâdiyye dışında hastalık, hayvan telefâtı, ahalinin yerini terk etmesi gibi çeşitli nedenlerden dolayı ödenemeyen salyâne vergileri için de “i’âne” usulü kabul edilerek salyâne defterlerine ilave edilmiştir. Örneğin, 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arası salyâne defterine göre Tokat’a tâbi Ohtab, Armus, Kırkoros ve Dönekse köyleri Erzurum ve Trabzon yolu üzerinde bulunduğu ve bu köylerin halkı gidip-gelenlerin yükünü çektiklerinden salyânelerine i’âne verilmiştir⁷⁵. Yine aynı deftere göre, Tokat’taki perâkende sekiz mahalleye cümle ittifâkıyla sâlyâneleri için i’âne yazılmıştır⁷⁶. Seçilen örnek salyâne defterlerine göre bu türden i’âneler için Tokat kazası halkından tahsil edilen miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 29

⁷⁴ Abdurrahman Vefik, *a.g.e.*, I, s. 97; Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 11; Çadircı, *a.g.e.*, s. 144; Karamursal, *a.g.e.*, s. 182; Abdülkadir Özcan, “İâne”, *DİA*, XIX (İstanbul 1999), s. 228-232.

⁷⁵ TŞS 47, s. 35-42.

⁷⁶ TŞS 47, s. 35-42. Diğer örnek kayıtlar için bkz., TŞS 52, s. 34.

Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 7.250 kuruş ve % 4,72; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 27.751 kuruş ve % 10,5. Bu sonuçları bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, *i'âne* adı altında Tokat kazası halkının ödediği miktarların genel masraflar içinde % 15'lere varan önemli bir nispete ulaştığı görülmektedir.

n- Elçi ve konsolos masrafları: Bu grupta yer alan harcamalar; İnan ve Rusya'dan İstanbul'a gidip-gelen bu iki ülkenin elçileri ve maiyetleri ile Rusya'nın Trabzon konsolosu ve maiyetinin Orta kol⁷⁷ üzerindeki Tokat kazasına uğradıklarında bunlara ve hayvanları için yapılan masraflardan meydana gelmektedir. Seçilen yedi salyâne defterlerine göre Tokat kazası halkından elçi ve konsolos masrafları için tahsil edilen toplam miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyle sıralanmaktadır: 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 638,5 kuruş ve % 1,07; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 53 kuruş ve % 0,07; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 786 kuruş ve % 0,28; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 1379 kuruş ve % 0,85. Bu rakamlar ve yüzdeler, elçi ve konsoloslara yapılan harcamaların genel olarak % 0,5 gibi oldukça düşük bir düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

o- Âdet-i ağnam bedeli: Merkez Hazinesi için tahsil edilen *koyun bedeliyesi* veya *âdet-i ağnam bedeli* adıyla toplanan bir vergidir. Muhtemelen koyun, keçi ve develerden alınan aded-i ağnam vergisinin karşılığı olarak alınmakta olup diğer örfi vergilerle birlikte toplanması için salyâne defterlerine dahil edilmiştir⁷⁸. Tokat kazası salyâne defterlerinde daha geç dönemlerde *âdet-i ağnam bedeli* kayıtlarına rastlanmaktadır. Bu yüzden, seçtiğimiz örnek salyâne defterlerinden sadece ikisinde Sivas sancağı aded-i ağnam bedelinden Tokat kazası hissesi kaydı yer almaktadır. Bu hisselerin miktarları ve genel masraflar içindeki oranları, 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 3.050 kuruş ve % 0,44; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 4.967 kuruş ve % 1,79 şeklindedir. Görüleceği üzere bu değerler, genel salyâne vergileri içinde oldukça düşük bir paya sahiptir.

ö- Altyapı masrafları: Kamu binalarının yapımı, bakımı ve donanımı, bazı kamu binalarının kira ücretleri, sel ve sair nedenlerden dolayı bozulan yollar ve yıkılan köprülerin tamir veya yeniden inşası gibi bayındırlık işlerine

⁷⁷ İstanbul'dan Basra'ya kadar uzanan ve Tokat'tan geçen Anadolu'daki ana yol güzergahıdır.

⁷⁸ Âdet-i ağnam vergisi hakkında detaylı bilgi için bkz., Abdurrahman Vefik, *a.g.e.*, I, s. 30; Pakalın, *a.g.e.*, I, s. 25-26; Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 9; Karamursal, *a.g.e.*, s. 178-179; Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *DİA*, I (İstanbul 1988), s. 478-479.

yapılan harcamalar bu grup altında düşünülmüştür. Örnek olarak seçilen salyâne defterlerinden üçüne göre Tokat kazası halkının altyapı işleri için ödediği miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 550 kuruş ve % 0,35; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 11.549 kuruş ve % 4,18; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 450 kuruş ve % 0,28 şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sıralanan bu rakamlar ve yüzdelerden, alt yapı masraflarının zamanla değiştiği gözlenmektedir. Bu durum genel olarak alt yapı işlerinin azlığı veya çokluğu ile alakalıdır.

p- Avâriz bakiyeleri: Avâriz-ı divâniyye akçesi ve bedel-i nüzûl vergileri⁷⁹ genel olarak şer'iyeye sicillerinde ayrıca kaydedilmelerine ve avâriz-hâne esasına göre tahsil edilmelerine rağmen nadiren de olsa bu vergilere ait bakiyelerin salyâne defterleri içine dahil edildikleri görülmektedir. Bu bakımdan 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasına ait salyane defterinde 720 kuruş avarız bakiyesi yer almaktadır. Bu miktarın salyâne defter yekunu içindeki oranı ise % 2,08 civarındadır. Seçtiğimiz yedi defterden sadece birinde avarız bakiye kaydının olması, bu türden bakiyelerin salyane vergileri içinde nadiren yer aldığını göstermektedir.

r- Mekkâreci ücretleri: Seferlerde ve diğer zamanlarda ordudaki nakil işleri at, deve, katır gibi hayvanlarla mekkâreci adı verilen görevliler tarafından yürütülmekteydi. Halka ait eşya ve yüklerin hayvanlarla nakliyesini yapanlara da bu ad verilmekteydi. Bunların başında, *mekkârecibaşı* denilen vazifeli bulunmaktaydı⁸⁰. Devlete ait mekkare işlerinde çalışanların ve hayvanların masrafları, mekkâreci ücreti olarak salyâne defterlerine eklenmekteydi. Örnek salyâne defterlerimize göre Tokat kazasında mekkâreci ücreti için ödenen meblağlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları, 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 15.000 kuruş ve % 9,78; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 38.000 kuruş ve % 13,76; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 29.000 kuruş ve % 18,08 şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçları genel olarak değerlendirmek gerekirse, *mekkâreci ücretleri* adı altında Tokat kazası halkının

⁷⁹ Bu vergiler hakkında detaylı bilgi için bkz., Abdurrahman Vefik, *a.g.e.*, I, s. 98-99; Barkan, *a.g.m.*, 1949, s. 13-19; Darling, *a.g.e.*, s. 105-106; Feridun M. Emecen, "Kayacak Kazasının Avâriz Defteri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12 (İstanbul 1982), s. 159-170; Bistra A. Cvetkova, "Contribution à l'étude des impôts extraordinaires (avâriz-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiye) en Bulgarie sous la domination turque", *Rocznik Orientalistyczny*, 23 (1959), s. 57-65; Bruce Mc Gowan, "Osmanlı Avâriz-Nüzûl Teşekkülü 1600-1830", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, Ankara 1976, s. 1327-1331.

⁸⁰ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz., Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 451-452.

ödediği miktarların genel masraflar içinde ortalama % 14'lere varan önemli bir yekun teşkil ettiği görülmektedir.

s- Muhtelif belde masrafları: Bu grupta yer alan harcamalar; yukarıda sıraladığımız gruplara koyamadığımız değişik belde harcamalarını içermektedir. Ramazan ayında, Ramazan ve Kurban bayramlarda atılan toplara barut parası, şehir kethüdası konağı kirası, toplum ahlakını bozanların sürgün edilme masrafları, perakende harcamalar, İslâm ile müşerref olanlara verilen elbise ücreti, hacıların gelişini müjdeleyenlere ödenen ücret, Ali Paşa câmi'-i şerifinin minâresinde nidâ eden dervişe verilen para, Surre-i Hümâyûn hademesine verilen i'âne ve me'murlarına verilen ücret, elli beş senesi Rûz-ı Kasım i'tibâriyle Tokat'ta Meydan'da vukû'bulan panayır harcı, merkezden istenen güherçile bedeli ve benzeri giderler muhtelif belde masrafları içinde yer almaktadır. Seçtiğimiz örnek salyâne defterlerine göre Tokat kazası halkının belde işleri için yapılan muhtelif masraflar için ödediği miktarlar ve bunların genel masraflar içindeki oranları şöyledir: 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 1474 kuruş ve % 4,26; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 4250 kuruş ve % 13,05; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 673,5 kuruş ve % 1,13; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 669,5 kuruş ve % 0,98; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 859 kuruş ve % 0,56; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 2820 kuruş ve % 1,02; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında 1332 kuruş ve % 0,83. Bu değerlerden, seçilen salyane defterlerinde muhtelif belde masraflarının 1771-1840 döneminde % 13 ile % 0,56 arasında değiştiği görülmektedir. Bunda yönetici zümrenin idarî tasarruflarının etkin olduğu ileri sürülebilir.

Yukarıda önem sırasına göre açıklamaya çalıştığımız masraf kalemlerinin oluşturduğu tür grupları hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, ilk olarak, bu grupların sayıları bakımından zamanla azalıp çoğaldığı görülmektedir. Seçtiğimiz yedi adet Tokat kazası salyâne defterine göre masraf kalemleri 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında 12 grup; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 13 grup; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında 11; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 15 grup; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 15 grup; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 20 grup; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında ise 18 grup altında toplanmaktadır. Bu rakamlardan görüleceği üzere, 1771-1840 döneminde masraf kalemleri tür gruplarının sayısı 11 ile 20 arasında değişmektedir.

İkinci olarak, her bir grupta yer alan harcama kalemlerine ait parasal miktarlarda da incelenen dönem boyunca inişler ve çıkışlar olduğu

gözlenmektedir. Yukarıda her bir grubu izah ederken kuruş cinsinden verdiğimiz meblağlardan bu iniş ve çıkışlar açıkça görülmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, borçlar ve faiz giderleri grubuna ait meblağlar 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında 10.998 kuruş; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında 96.760 kuruş; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında 9600 kuruş; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında 9.000 kuruş; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında ise 7.346,5 kuruş şeklinde sıralanmaktadır. Bu değişmelerin gerisinde, daha önce ifade edildiği üzere, incelenen devrin sosyal ve ekonomik şartlarında meydana gelen iniş ve çıkışlar yatmaktadır. Dönemin merkez ve yerel yöneticileri bahis konusu şartlar çerçevesinde az ya da çok harcamalar yapmışlar ve bunları karşılamak için salyâne tevzii uygulaması ile halka müracaat etmişlerdir.

5- Masraf Kalemlerinin Merkez-Taşra Maliyesi Açısından Değerlendirilmesi

Masraf kalemleri ile haktan tahsil edilen ve bizim yukarıda gruplar halinde açıklamaya çalıştığımız vergi gelirlerinin hangi malî alanla (merkez/taşra) ilgili olduğu meselesi, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Bu masraf kalemlerinden gelen gelirler tamamen yöreye mi ait, yoksa merkeze ait olup da yörede kullanım mı söz konusu veya bir kısmı doğrudan merkezin talebi üzerine mi toplanmaktadır? Bu sorulara doğru ve net cevaplar verebilmek için çok sayıda salyâne defterindeki masraf kalemlerini gözden geçirmek gerekir. Diğer taraftan kalemlere Osmanlı malî usulleri çerçevesinde bakılarak, her bir masraf/gelir kaleminin merkez mi yoksa taşra maliyesi alanına mı ait olduğu tespit edilmelidir. Merkezin doğrudan talep ettiği ve gönderdiği *emin*, *mültezim* ve *mübâşir* gibi adamları vasıtasıyla merkeze getirttiği ya da "bütçe" (Hazîne-i Âmire) giderlerinin karşılanması için havale ettirdiği kalemler merkez maliyesi, yerel giderler ve yerel görevlilere tahsis edilen ücretler ise taşra maliyesi alanı içinde görülmelidir⁸¹.

Bu açıklamalar ışığında Tokat kazası halkından salyâne defterleriyle toplanan vergileri değerlendirdiğimizde; aded-i ağnam bedeli, askerî harcamalar, avarız bakiyeleri, diğer eyalet görevlilerinin giderleri, elçi ve konsolos masrafları, emr-i âlî getiren merkez görevlilerinin giderleri, hazine nakli yapan görevlilerin masrafları, i'âne-i cihâdiyye, merkez görevlileri giderleri, nühas ve talep olunan sair emtia için nakliye giderleri gibi masraf

⁸¹ Cezar, a.g.m., s. 97.

türlerinin merkez maliyesini; altyapı masrafları, borçlar ve faiz giderleri, harçlar ve tahsildar ücretleri, sair ianeler, imdadiye-i hazariye ve seferiye, menzilci ve mekkareci ücretleri, muhtelif belde masrafları, salyâne bakiyeleri, Sivas eyaleti görevlilerinin giderleri ile Sivas eyâleti ve Tokat kazası memurlarının ücretlerine ait harcama kalemlerinin taşra maliyesini ilgilendirdiği görülmektedir. Örnek olarak seçtiğimiz yedi salyâne defterindeki masraf toplamalarını merkez ve taşra maliyeleri bakımından bir ayrıma tabi tuttuğumuzda karşımıza aşağı Tablo 1'de hazırladığımız rakamlar çıkmaktadır. Bu rakamlara göre, 11 Eylül 1771-26 Mart 1772 arasında toplam 34.575 kuruşun % 60,35'i merkez, % 39,69'u taşra maliyesi; 9 Eylül 1796-9 Ağustos 1797 arasında toplam 32.562 kuruşun % 13,07'si merkez, % 86,92'si taşra maliyesi; 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 arasında toplam 59.555,5 kuruşun % 53,43'ü merkez, % 46,56'sı taşra maliyesi; 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826 arasında toplam 67.8234,5 kuruş, 10 paranın % 25'i merkez, % 75'i taşra maliyesi; 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835 arasında toplam 153.368 kuruşun % 49,75'i merkez, % 50,24'ü taşra maliyesi; 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839 arasında toplam 276.066,5 kuruşun % 35,60'ı merkez, % 64,40'ı taşra maliyesi; 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839 arasında toplam 160.375,5 kuruşun % 51,45'i merkez, % 48,55'i taşra maliyesi kapsamında görülmektedir.

Tablo 2. Merkez-taşra maliyesi açısından Tokat kazası masraf kalemleri toplamları

Defter dönemleri	11.09.1771-26.03.1772	9.09.1796-9.08.1797	16.12.1807-18.03.1808	2.04.1825-8.06.1826	29.05.1835-20.11.1835	20.10.1838-14.04.1839	16.04.1839-8.10.1839
Kaynaklar	TŞS 1, s. 343-339	TŞS 2, s. 172-176	TŞS 11, s. 75-78	TŞS 30, s. 34-43	TŞS 47, s. 35-42	TŞS 52, s. 26-32	TŞS 52, s. 116
Mali alan	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Para	Kuruş	Kuruş
Merkez	20.868,5	4.257,5	31.824	169.547	30	76.304,5	98.300
Taşra	13.706,5	28.304,5	27.731,5	508.687,5	20	77.063,5	177.766,5
Toplam	34.575	32.562	59.555,5	678.234,5	10	153.368	276.066,5

Tokat kazası salyâne vergilerinin merkez ve taşra maliyesi bakımından taksimine ilişkin yukarıda verilen rakamlar ve yüzdeleri bir bütün halinde değerlendirmek gerekirse, merkez ile taşra için ödenen toplam vergi meblağları arasında sabit bir oran olmadığı anlaşılmaktadır. Bazı dönemlerde merkezden talep olunan nühas ve sair emtia için nakliye giderleri oldukça önemli yekun

tuttuğundan salyane vergileri içinde merkez maliyesi hissesi daha ağır basmaktadır. Diğer dönemlerde ise salyane vergileri içinde taşra maliyesi hissesi fazla olmaktadır. Bu durum büyük ölçüde devletin sosyo-ekonomik şartlarındaki değişme ile alakalı gözükmektedir.

6- 1771-1839 Döneminde Salyâne Vergilerinin Toplam Miktarları

Daha önce belirttiğimiz üzere, salyâne defterlerinde yer alan masraflar, muhtelif kalemler halinde bunlara ödenen kuruş ve para cinsinden miktarlarla birlikte listelenmiştir. Ayrıca her bir defterin altına toplam vergi miktarları yazılmıştır. Tokat kazası salyâne defterlerindeki toplam meblağlara bakarak bazı değerlendirmeler yapmak mümkün görünmektedir.

İlk olarak, toplam salyâne vergi miktarları defterden deftere değişiklik göstermektedir. Bunun birinci nedeni, her bir defterin kapsadığı dönem süresinin farklı olmasıdır. Genel olarak kısa dönem için hazırlanan defterlerde masraf toplamları azken uzun zaman dilimleri için tertip edilenlerde oldukça fazladır (bkz. Ek: 1). Bir diğer önemli neden, 1807'den itibaren masraf kalemlerinin türlerinde ve sayısında görülen artışlardır. 1807-1839 yılları arasındaki dönemde masraf kalemlerinin sayısında kademeli olarak artışlar (102'den 506 kaleme) görülmektedir (bkz. Ek: 1). Masraf kalem sayılarında ve türlerindeki artışlar salyâne vergi miktarlarını da yükseltmiştir.

İkinci olarak, salyâne vergi toplamlarını miktar bakımından kabaca kategorilere ayırdığımızda zamanla artış eğiliminin olduğu görülmektedir. Salyâne vergi toplamları, 1771- 1800 yılları arasındaki dönemde 25.000 ile 50.000 kuruş; 1801- 1814 yılları arasındaki dönemde 50.000 ile 100.000 kuruş; 1815- 1839 yılları arasındaki dönemde ise 100.000 ile 678.000 kuruş arasında sıralanmaktadır. Özellikle 1823-1832 yılları arasındaki dönemde salyâne vergi toplamları oldukça fazla yükselmiş olup ortalama olarak 237.000 kuruş civarında olduğu görülmektedir (bkz. Ek: 1). Bu artışın muhtemel nedenleri, daha önce ifade edildiği üzere, Yunan isyanları, 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılması ve ordunun yeniden yapılandırılması çalışmaları, 1829-1829 Osmanlı-Rus savaşı dolayısıyla artan askerî harcamalar ile ulaşım ve haberleşme giderleridir. Bu giderler salyâne defterlerine yansıtılarak halka tevzi ve tahsil edilmiş olmalıdır.

7- Salyâne Vergilerinin Tahsili Meselesi

Salyâne defterlerinde gösterilen giderlerin vergi olarak halka taksiminden sonra ne şekilde ve kimler tarafından toplanmakta olduğu hakkında mevcut kaynaklardaki bilgiler çerçevesinde genel değerlendirmeler yapmak mümkündür. Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi* isimli eserinin birinci cildinde "...defterin bir sûret-i musaddakası li-ecli't-tahsîl kethüdâlara, ümenâya veya me'murîn-i mahsûsasına verilmekte idi"⁸² cümlesi ile salyâne tahsil işinin *kethüdâlar*, *eminler* veya *husûsî me'murlar* tarafından yürütülmekte olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, Tokat kazası salyâne defterlerinde yer alan masraf kalemleri içinde de meselenin aydınlatılmasına yarayacak bilgilere tesadüf edilmektedir.

Salyâne defterlerindeki kayıtlara göre, voyvoda ağa⁸³, serdar ağa⁸⁴, nakîbü'l-eşrâf kâim-makamı⁸⁵, serdâr odabaşısı⁸⁶ ve tahsildâr⁸⁷ gibi görevliler vergi tahsil işini yürütmekte idiler. Tahsilât işlerine bakan bu vazifelilere, muhtemelen belirli oranlar çerçevesinde ücret ödenmekteydi. Bu ücretlerin genel olarak salyâne defterlerine *tahsîliyye* adıyla ilave edildiği görülmektedir.

Tablo 3. Tokat kazası salyâne defterlerine göre vergi tahsil ücretleri (1871-1839)

Defter dönemleri	11.09.1771 - 26.03.1772	9.09.1796- 9.08.1797	16.12.1807 - 18.03.1808	2.04.1825- 8.06.1826	20.11.1835 - 29.05.1835	14.04.1839 - 20.10.1838	16.04.1839 - 8.10.1839
Kaynaklar	TŞS 1, s. 343	TŞS 2, s. 177	TŞS 11, s. 78	TŞS 30, s. 39	TŞS 47, s. 35	TŞS 52, s. 26	TŞS 52, s. 116
Tahsil görevlileri	kuruş	Kuruş	kuruş	kuruş	kuruş	kuruş	kuruş
Serdâr ağa	500	300	200	800	0	0	0
Voyvoda	0	700	3000	10021	3033	6398	3033
Kethüdâ	0	350	0	0	0	0	0
Serdâr odabaşısı	0	0	0	70	0	0	0
Nakîbü'l-eşrâf kâimmakamı	0	0	0	0	300	400	400
Tahsildâr	0	0	0	0	0	0	2400
Toplam	500	1350	3200	10891	3333	6798	5833
Vergi toplamı	34575	32562	59555,5	678234,5	155394	285795,5	163746,5

⁸² Abdurrahman Vefik, *a.g.e.*, I, s. 71.

⁸³ TŞS 2, s. 177; TŞS 47, s. 35; TŞS 52, s. 26; TŞS 52, s. 116.

⁸⁴ TŞS 2, s. 177; TŞS 30, s. 39.

⁸⁵ TŞS 47, s. 35; TŞS 52, s. 26; TŞS 52, s. 116.

⁸⁶ TŞS 30, s. 39.

⁸⁷ TŞS 52, s. 116.

1771-1839 dönemi için örnek olarak seçtiğimiz yedi salyâne defterine göre, vergi tahsil ücretleri ve tahsilât görevlileri yukarıda Tablo 3'te verilmiştir. Tabloda verilen tahsil ücretleri ile vergi toplamlarını karşılaştırdığımızda, vergi toplamları büyüdükçe tahsil ücretlerinin arttığı görülmektedir. Ancak tahsil ücretleri ve vergi toplamlarının farklılığından dolayı tahsil ücretinin hangi oranda alınmakta olduğu kesin olarak tespit edilememektedir. Bu hususta şer'iyeye sicillerinde de herhangi bir kayıta ulaşamadık. Diğer taraftan, tahsilât görevlileri arasında en büyük hissenin voyvoda ağaya ait olduğu anlaşılmaktadır.

8- Salyâne Vergileri Tevzi Sisteminde Görülen Suistimler ve Sistemin Ortadan Kaldırılması

Salyâne defterlerinde yer alan örfî vergilerinin dağıtımı ve toplanmasında zamanla yerel yöneticiler tarafından yolsuzluklar ve usulsüzlükler yapılmıştır. Hükümet öncelikli olarak merkezden gönderdiği emirlerle; vâli, mütesellim, mutasarrıf, âyân, voyvoda ve kadıların yaptıkları yolsuzluklar ve usulsüzlükleri durdurmaya çalışmıştır⁸⁸. Yukarıda değinildiği üzere, III. Selim zamanında 1792'den itibaren de salyâne defterlerinin yılda iki kez tertip edilmesi ve merkezde kontrol edilerek onay alınması uygulamasına geçilmiştir. Ancak bu yeni uygulama da suistimleri önleyememiştir. Bir çok yerde âyân ve diğer yerel yöneticiler, kendileri için defterlere fazla paralar ilave etmekten çekinmedikleri gibi defterleri 2 ile 14 ay arasında değişen dönemler için hazırlayarak onaya da zamanında göndermemişlerdir⁸⁹. Tokat sicilinde kayıtlı Evâhir-i Cemâziyelâhir 1230 / 8 Haziran 1815 tarihli emr-i âlîde kadıların sadece "harc-ı defter ve imzâ" olarak kuruşta bir para almaları, mühim devlet işleri için gereken arz ve i'lâmlardan başka harc alınmaması ve salyâne defterlerine fazla para yazılmaması emredilmektedir⁹⁰. Ancak 1792 sonrası dönemin sicillerinde Tokat kazasındaki salyâne tevzi hususunda fazla itiraz ve rahatsızlıkların olmadığı anlaşılmaktadır.

⁸⁸ Bu yolsuzlukları engellemek için merkezden gönderilen emirlere örnek olması açısından şu birkaç belgeye bakılabilir: BOA. Mühimme Defteri nu.175/ sh. 389; BOA. Mühimme Defteri nu.182 / sh. 170; BOA. Mühimme Defteri nu.183 / sh. 183; BOA. Cevdet Dahiliye nu. 10665.

⁸⁹ Suistimal örnekleri için bkz., Özkaya, *a.g.m.*, s. 149.

⁹⁰ "...her kazânın vâki' olan masârif-i sahihasından hâkimü's-şer' olanlar harc-ı defter ve imzâ olarak gurus başına bir pâre almak ve umûr-ı mühimme-i devlet ve mesâlih için iktizâ eden arz u i'lâmlardan başka harc almamak ve defter-i tevzi'e ziyâde bir akça idhâl olunmamak..." (bkz., TŞS 20, s. 166).

II. Mahmud, 1826'dan itibaren salyâne vergileri meselesi üzerine eğilerek daha sıkı denetim yapılması için bazı tedbirlere başvurmuştur. Yukarıda değinildiği üzere, salyâne giderlerini önceden karşılamak için başvuru için faizle borçlanma usulündeki yolsuzlukları önlemek ve halkın gereğinden fazla vergi vermemesi için sancak merkezlerinde "sandık eminlikleri" ve "memleket sandıkları" kurduştur. Sandık eminleri, şehirlerde kadı ve ileri gelenler tarafından seçilmekteydiler. Görevleri ise; sancak işleri ve memleket masraflarını idare etmek, gerekli harcamaları yapmak üzere önceden para temin ederek "memleket sandığı"na koymak, gerektiğinde giderleri buradan karşılamaktı⁹¹.

Ayrıca II. Mahmud, salyâne defterlerinin zamanında İstanbul'a gönderilmesi için gerekli önlemleri aldırılmış, suçlu görülenleri görevden el çektirterek ağır cezalara çarptırılmasını sağlamıştır⁹². Ancak o'nun bu çabaları istenilen sonucu temin etmemiş, yerel yöneticilerin yolsuzluk ve suiistimalleri bir türlü önlenememiştir. Tokat kazasına gönderilen 11 Muharrem 1246 / 2 Temmuz 1830 tarihli emr-i âlîde "...ba'zı mahallerin hâkim ve a'yânları nizâmı üzere beher altı ayda bir kerre vâki' olan tevzî'âtdan başka kendü hayr ve menfa'atlarıçün *aralık tevzî'i* nâmıyla bir takım mevâdd-ı zulmiyyeden ibâret ahâl-i memleketden hayli akça tahsîl ve bu cihetle fukarâyı iz'âc ve tadrîr etmekde oldukları..." bildirilmekte, böylelerinin tenbih ve te'kîd ile iktifa olunmayarak en ağır biçimde cezalandırılacakları ifade edilmektedir⁹³. Ramazan 1249 / Ocak 1834 tarihli bir diğer emr-i âlîde yerel görevlilerin salyâne defterlerine fazla ve fâhiş paralar ilave ettiklerinden bahsedilmektedir⁹⁴. 11 Muharrem 1250 / 20 Mayıs 1834 tarihli buyurulduda ise Tokat salyâne defterinin fâhiş masraflar olduğu gerekçesiyle iade edildiği bildirilmektedir⁹⁵.

Bütün bu olumsuz neticelerden sonra, II. Mahmud Anadolu ve Rumeli'ye gönderdiği 8 Ağustos 1838 tarihli genel fermanında, vergiler

⁹¹ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 166.

⁹² Çadırcı, *a.g.e.*, s. 168.

⁹³ TŞS 35, s. 103-104.

⁹⁴ "...masârif-i sahîfâlarının rûz-ı Hızır ve rûz-ı Kâsım i'tübârıyla altı ayda bir def'a mûtmzâ defterleri li-ecli't-tedkîk Dersa'âdetüme celb olunmak üzere usûle rabt olunmuş ise de bir müddetden berü ba'zı gavâil olunmıyarak el-hâletü-hâzihî takdîm olınan defterlere hadd-i i'tidâlden efzûn hizmet-i mübâşiriyye ve tatar harc-ı râhları ve sâwir zâyid ve fâhiş şeyler ve ba'zı voyvoda ve mütesellimler mâl-ı mukâta'a ve semereden başka dâire masârif-i ve kethudâiyye ve huddâmiyye ve harc-ı bâb nâmıyla niçe zulmiyyeler idhâl etdikden sonra ... ve dervîşân fukarâsına ve sâir şuna buna kendü keselerinden verilmesi lâzım gelen mebâliğ dahi ilâve etmekde oldukları...." (bkz., TŞS 39, s. 98). Bu hususta bir başka emr-i âlf için bkz., TŞS 40, s. 105.

⁹⁵ TŞS 39, s. 86.

konusunda halkın çektiği sıkıntıları ortadan kaldırmak için yapılacak işleri ve alınacak önlemleri sıralamıştır. Buna göre, vergi defterlerine konulan kanun dışı paralardan dolayı halkın zarara uğramaması için öncelikle herkesin sahip olduğu emlâk ve hayvanları tespit edilerek değer biçilecek, hane sayıları yeniden gözden geçirilecek, vergi muafiyetleri kaldırılarak halkın ve yöneticilerin gelirlerine göre binde hesabı ile vergileri belirlenecek ve ellerine yazılı kağıt verilecekti. Belirlenen vergi miktarı yine taksitle alınacak, bunun dışında başka bir şey talep edilmeyecekti. Ayrıca angarya tamamen kaldırılacak, halkın imece usulü ile ileri gelenler için çalışmasına son verilecekti. Bu yeni usul, ilk önce Hüdâvendigâr ve Bolu sancaklarında uygulamaya konulacaktı. Ne yazık ki iyi niyetle başlatılan bu vergi reformu, büyük tepkiler alması ve sayım işinin neticelendirilememesi gibi nedenlerden dolayı II. Mahmud döneminde uygulanamamıştır⁹⁶.

3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla herkesin gelir durumuna göre vergi vermesi esası kabul edildiğinden salyâne defterleri ile toplanan örfî vergiler kaldırılmıştır⁹⁷. Yerine "an-cemâ'atin vergi" diye adlandırılan tek bir vergi uygulaması getirilmiştir. Buna göre, Anadolu ve Rumeli'de bulunan her bir kazanın örfî vergi olarak çeşitli adlarla bir senede vermekte olduğu tutar tespit edilmiş, bundan bir miktar indirim yapıldıktan sonra elde edilen miktar tek bir vergi olarak ilgili kaza ahalisinden "lazım gelenler" vasıtasıyla tahsil edilmiştir⁹⁸.

An-cemâ'atin vergi uygulamasında Mart 1840 tarihinden itibaren herkesin emvâl, emlâk, arazisi ve akarı yazılarak buna göre vergileri tespit olunana kadar halka yeterli miktarda peşin vergi ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. Peşin olarak toplanan paralar, muhassıllık sandığına teslim edilerek mükelleflere makbuz verilmiştir. Herkesin malî durumu belirlendikten sonra her bir mükellefe isabet eden vergiden, daha önce ödediği peşinat düşülmüş, eğer peşinatı fazla gelmişse fazla miktar sandıktan iade edilmiştir⁹⁹. Bu yeni uygulamanın Tokat kazasında da başlatıldığı, Tokat şehri ve nahiyelerinden 19 Mart 1840 tarihinde 153.750 kuruş peşin vergi toplandığı görülmektedir¹⁰⁰.

⁹⁶ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 169-170.

⁹⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, Ankara 1983, s. 175; TŞS 52, s. 148/1; TŞS 54, s. 47-49; TŞS 54, s. 101-103.

⁹⁸ Coşkun Çakır, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 2001, s. 49.

⁹⁹ TŞS 52, s. 148/2.

¹⁰⁰ TŞS 52, s. 148-150.

SONUÇ

1771-1840 yılları arasındaki dönemde Tokat kazasında salyâne vergilerinin tevzi ve tahsili uygulaması hakkında, kazanın 54 adet şer'îyye sicilindeki kayıtlar, arşiv belgeleri ve diğer incelemelere dayalı olarak yaptığımız analizden bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür.

İlk olarak, çalışmada Tokat Şer'îyye Sicilleri'nde salyâne defterlerinin yer alış şekilleri incelenmiş, adı geçen defterlerin belli bir üsluba göre sicillere geçirildikleri görülmüştür.

İkinci olarak, salyane defterlerinin genel olarak yılda iki kez hazırlanması, kontrol ve onay için İstanbul'a gönderilmesi 1792'den itibaren kanun gereği olmasına rağmen, Tokat kazası salyâne defterlerinin ekseriyetle 6 ile 9 ay arasında değişen süreler için tertip edildiği görülmektedir. Diğer taraftan salyâne defterlerinin İstanbul'da ilgili daire memurlarınca kontrol edilmesini emreden hatt-ı hümayûna, 1827 yılından itibaren Tokat kazası salyâne defterlerinde atıf yapılmaya başlanmıştır¹⁰¹. Merkezde uygun görülen ve padişahın onayına sunulan salyâne defterinin bir emr-i âlî ile iade edilmesi ve bu emr-i âlînin de şer'îyye siciline kayd edilmesi ise 1835 yılından itibaren teamül olmuş görünmektedir¹⁰².

Üçüncü olarak, merkezden onay verilerek iade edilen salyâne defterindeki kesinleşmiş vergiler, üzerine kayıtlı gayri menkulü ve geliri olan ve muafiyet belgesi bulunmayan halka tevzi edilmiştir. Bu vergilerin kaza merkezi ve nahiyelere taksiminde ise genel olarak "kaide-i belde" denilen kurallar esas alınmakla birlikte, zamanla değişen uygulamaların bulunduğu tespit edilmiştir. 1771-1839 yılları arasındaki dönemde Tokat kazası salyâne vergi toplamının 2/3'ünün veya 3/4'ünün kaza merkezindeki esnaf ve tüccara, 1/3'ünün veya 1/4'ünün kazaya bağlı nahiyelerin köylerine paylaştırıldığı görülmektedir. Kaza merkezi hissesinin genel olarak 3/4 veya 2/3'ünün esnafa, 1/4 veya 1/3'ünün tüccara bölüştürüldüğü, bazen bütün hissenin mahallelere taksim edildiği, birkaç salyâne defterinde de esnaf, tüccar ve mahalle sakinleri arasında dağıtıldığı görülmektedir. Az sayıda salyâne defterinde ise merkez hissesi ehl-i zimmet re'âyâ, mahalle sakinleri ve esnaf arasında belirli nispetlerde taksim olunmuştur. Nahiye hissesinin ise genel olarak yarısı Tozanlı, diğer yarısı Kafirni ve Komanat nahiyeleri köyleri tarafından ödenmiştir.

¹⁰¹ TŞS 33, s. 93.

¹⁰² TŞS 35, s. 103.

Dördüncü olarak, salyâne defterlerinde yer alan masraf kalemlerinin sayısı defterden deftere değişiklik göstermektedir. Bunda defter dönemlerinin süreleri ile masrafların defterlere yazılış şekilleri etkili olmaktadır. Diğer taraftan bu masraf kalemlerini göreceli olarak çeşitli tür grupları altında toplayabilmek mümkündür. 1771-1739 dönemi için örnek olarak seçtiğimiz yedi adet Tokat salyane defterlerindeki masraf kalemleri toplam 21 grup altında kategorize edilmiştir. Masraf kalemlerinin oluşturduğu bu gruplardan yarıya yakınının merkez maliyesini, yarıdan fazlasının da taşra maliyesini ilgilendirdiği görülmektedir.

Beşinci olarak, Tokat kazası salyâne defterlerindeki toplam vergi miktarları defterden deftere değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikte defter dönemlerinin süreleri ile 1807'den itibaren masraf kalemlerinin türlerinde ve sayısında görülen artışlar etkili olmaktadır. Diğer taraftan, salyâne vergi toplamlarını miktar bakımından kabaca kategorilere ayırdığımızda zamanla artış eğiliminin yaşandığı gözlenmektedir. Bu bakımdan salyâne vergi toplamları; 1771- 1800 yılları arasındaki dönemde 25.000 ile 50.000 kuruş; 1801- 1814 yılları arasındaki dönemde 50.000 ile 100.000 kuruş; 1815- 1839 yılları arasındaki dönemde ise 100.000 ile 678.000 kuruş arasında sıralanmaktadır.

Altıncı olarak, salyâne vergilerinin yine salyâne defterlerindeki kayıtlara göre voyvoda ağa, serdar ağa, nakîbü'l-eşraf kâim-makamı, serdâr odabaşısı ve tahsildâr gibi görevliler tarafından tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Tahsilât işlerine bakan bu vazifelilere, muhtemelen belirli oranlar çerçevesinde *tahsîliyye* adıyla ücret ödenmekteydi.

Son olarak, 1826 yılı öncesi devirlerde salyâne vergilerinin dağıtımını ve toplanmasında zamanla yerel yöneticiler tarafından yolsuzluklar ve usulsüzlükler yapılmıştır. Ancak bu devirlerin sicillerinde Tokat kazasındaki salyâne tevzi hususunda fazla itiraz ve rahatsızlıkların olmadığı anlaşılmaktadır. II. Mahmud, 1826'dan itibaren salyâne vergileri tevzi sisteminde daha sıkı denetim yapılması için bazı tedbirlere başvurmuştur. Bu bakımdan salyâne giderlerini önceden karşılamak için başvuru faizle borçlanma usulündeki yolsuzlukları önlemek ve halkın gereğinden fazla vergi vermemesi için sancak merkezlerinde "sandık eminalikleri" ve "memleket sandıkları" kurulmuştur. Ayrıca salyâne defterlerinin zamanında İstanbul'a gönderilmesi için gerekli önlemler alınmış, suçlu görülenler görevden el çektiler ve ağır cezalara çarptırılmıştır. Ancak bu çabalar istenilen sonucu temin etmemiş, yerel yöneticilerin yolsuzluk ve suistimalleri bir türlü önlenememiştir.

Bütün bu olumsuz neticelerden sonra, II. Mahmud, vergiler konusunda halkın çektiği sıkıntıları ortadan kaldırmak için yapılacak yeni işleri ve alınacak önlemleri içeren 8 Ağustos 1838 tarihli genel bir ferman yayımlamıştır. Buna göre, vergi muafiyetleri kaldırılarak halkın ve yöneticilerin gelirlerine göre binde hesabı ile vergilerinin belirlenmesi, bunun dışında başka bir şey talep edilmemesi ve angaryanın tamamen kaldırılması esasları getirilecekti. Ne yazık ki iyi niyetle başlatılan bu vergi reformu, büyük tepkiler alması ve sayım işinin neticelendirilememesi gibi nedenlerden dolayı II. Mahmud döneminde uygulanamamıştır. Ancak bu fermanla öngörülen hususlar, 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nda yer almış ve salyâne defterleri ile toplanan örfî vergiler kaldırılmıştır. Yerine "an-cemâ'atin vergi" diye adlandırılan tek bir vergi getirilmiştir.

EKLER

Ek 1: Salyane Defterleri Masraf Kalemlerinin Dönem Süreleri ve Miktarlarına Göre Dağılımı

Kapsadığı dönem	Dönem süresi (ay)	Kalem sayısı	Toplam vergi miktarı (kuruş)	Kaynak
1. Gr.-i C-Evahir-i Z 1185 / 11 Eylül 1771-26 Mart 1772	7	50	26870	TŞS 1, s. 343-340
2. Evahir-i Z. 1186-Gr. Ra. 1187 / 23 Mart 1773-23 Mayıs 1773	2	28	31629	TŞS 1, s. 185-182
3. 15 S. 1212 / 9 Ağustos 1797	11	47	32561	TŞS 2, s. 172-176
4. Gr-i M-Evasıt-ı L 1186 / 4 Nisan 1772-5 Ocak 1773	9,5	15	35369	TŞS 1, s. 227-225
5. 19. S. 1211 / 24 Ağustos 1796	5	52	36000	TŞS 2, s. 88-92
6. Za 1212-Evahir-i Ca 1213 / Nisan 1798-31 Ekim 1798	7	64	42750,5	TŞS 4, s. 25-32
7. 5 Za. 1212 / 9 Nisan 1798	10	24	46260	TŞS 3, s. 37-41
8. 19 Ra. 1214 / 1 Mart 1799-21 Ağustos 1799	5	86	46976	TŞS 5, s. 27-30
9. 19 R. 1210 / 2 Kasım 1795	11	64	49143	TŞS 2, s. 17-20
10. Evasıt-ı Za. 1217-Evasıt-ı R. 1218 / 5 Mart 1803-31 Temmuz 1803	5	36	50696	TŞS 8, s. 62-65
11. 15 B. 1216-21 M. 1217 / 21 Kasım 1801-24 Mayıs 1802	6	177	55380	TŞS 7, s. 126-131
12. Gr. Za. 1223-15 Ca. 1224 / 19 Aralık 1808-28 Haziran 1809	6,5	237	56630,5	TŞS 12, s. 87-92
13. 25 Za. 1224-6 Z. 1224 / 1 Ocak 1810-12 Ocak 1810	12 gün	22	57217	TŞS 13, s. 34-37
14. Gr. Mart 1218-Evahir-i Şubat 1218/13 Mart 1804-12 Mart 1805	12	103	57353	TŞS 9, s. 47-51
15. Gr. Mart 1219-3 Ş. 1220/13 Mart 1805-27 Ekim 1805	8	95	57422	TŞS 9, s. 110-114
16. 5 Ş 1220-21 R 1221 / 29 Ekim 1805-8 Temmuz 1806	9	98	57422	TŞS 10, s. 44-49
17. 15 Za. 1221-15 L. 1222 / 24 Ocak 1807-16 Aralık 1807	11	109	57422	TŞS 11, s. 41-46
18. 15 L. 1222-20 M. 1223 / 16 Aralık 1807-18 Mart 1808	3 ay 5 gün	102	57423	TŞS 11, s. 75-80
19. 9 Za. 1226 / 25 Kasım 1811	4	94	60096	TŞS 15, s. 132-126
20. 21 R 1221- Evasıt-ı Za. 1221 / 8 Temmuz 1806-20 Ocak 1807	7	87	70000	TŞS 10, s. 76-80
21. 15 Ş. 1225-11 S. 1226 / 15 Eylül 1810-7 Mart 1811	6	103	72941	TŞS 14, s. 119-114
22. 10 Za. 1224-1 Ra. 1225 / 17 Aralık 1809-6 Nisan 1810	4	65	73001	TŞS 13, s. 109-113
23. [20 M. 1223]-Gr. Za. 1223 / [18 Mart 1808]-19 Aralık 1808	9,5	265	82500	TŞS 12, s. 22-27
24. 15 R. 1228-15 C. 1228 / 17 Nisan 1813-15 Haziran 1813	3	59	86306	TŞS 17, s. 81-88
25. GR. L. 1227-Evasıt-ı R. 1228 / 8 Ekim 1812-13 Nisan 1813	6	116	87755	TŞS 17, s. 51-55
26. Gr. R. 1249-15 Z. 1249 / 18 Ağustos 1833-25 Nisan 1834	8	212	102362	TŞS 39, s. 175-181
27. 14 M. 1236-21 C. 1236 / 22 Ekim 1820-26 Mart 1821	5	83	104699	TŞS 26, s. 24-26

28. Gr. N. 1250-29 M. 1251 / 1 Ocak 1835-27 Mayıs 1835	5	140	105000	TŞS 40, s. 108-114
29. 16 L. 1230-21 Z. 1230 / 21 Eylül 1815-24 Kasım 1215	2 ay 5 gün	84	117677,5	TŞS 19, s. 70-74
30. [29 Ş. 1250]-Gr. Z. 1250 / [31 Aralık 1834]-31 Mart 1835	3	6	119461	TŞS 40, s. 57-61
31. 1 L. 1246-1 B 1247 / 15 Mart 1831-6 Aralık 1831	8,5	246	120000	TŞS 37, s. 111-117
32. 21 Za. 1245-29 N. 1246 / 14 Mayıs 1830-13 Mart 1831	10	192	120000	TŞS 36, s. 97-102
33. 19 M. 1250-29 Ş. 1250 / 28 Mayıs 1834-31 Aralık 1834	7 ay 11 gün	82	125060	TŞS 40, s. 49-53
34. 1 C. 1235-14 M. 1236 / 16 Mart 1820-22 Ekim 1820	8	114	127572	TŞS 26, s. 112-116
35. 7 Ra. 1232-23 L. 1232 / 25 Ocak 1817-5 Eylül 1817	7,5	21	127630	TŞS 22, s. 41-43
36. 9 B. 1231-5 Ra. 1232 / 5 Haziran 1816-23 Ocak 1817	8	107	128748	TŞS 21, s. 87-83
37. 27 R. 1230-23 M. 1231 / 8 Nisan 1815-25 Aralık 1815	9	91	139716,5	TŞS 20, s. 88-79
38. 5 Z. 1234-1 C. 1235 / 25 Eylül 1819-16 Mart 1820	6	135	141145	TŞS 26, s. 49-53
39. Gr. L. 1232-Gr. C. 1233 / 14 Ağustos 1817-8 Nisan 1818	8	143	143577	TŞS 22, s. 101-105
40. 25 L. 1228-Gr. Ca. 1229 / 21 Ekim 1813-21 Nisan 1814	6	56	149475	TŞS 18, s. 63-56
41. 23 M. 1231-7 B. 1231 / 25 Aralık 1815-3 Haziran 1816	6	118	153260	TŞS 21, s. 158-152
42. Gr. S. 1251-29 B. 1251 / 29 Mayıs 1835-20 Kasım 1835	6	80	153965	TŞS 47, s. 35-42
43. 20 Z. 1229-26 R. 1230 / 3 Aralık 1814-7 Nisan 1815	4	87	156137	TŞS 19, s. 116-122
44. Gr. S. 1255-29 B. 1255 / 16 Nisan 1839-8 Ekim 1839	6	87	159113	TŞS 52, s. 116-121
45. Gr. S. 1253-29 B. 1253 / 7 Mayıs 1837-30 Ekim 1837	6	126	171202	TŞS 49, s. 139-143
46. 15 B. 1228-25 L. 1228 / 14 Temmuz 1813-21 Ekim 1813	3 ay 20 gün	158	175839	TŞS 17, s. 103-111
47. Gr. Ş. 1252-30 M. 1253 / 11 Kasım 1836-6 Mayıs 1837	6	137	175843	TŞS 49, s. 55-63
48. Gr. S. 1254-30 B. 1254 / 26 Nisan 1838-19 Ekim 1838	6	87	176112,5	TŞS 51, s. 85-60
49. 25 L. 1233-6 C. 1234 / 28 Ağustos 1818-2 Nisan 1819	7	122	176338	TŞS 24, s. 119-115
50. Gr. C. 1234-5 Z. 1234 / 28 Mart 1819-25 Eylül 1819	6 ay 5 gün	19	186390	TŞS 24, s. 115-113
51. Gr. S. 1252-29 B. 1252 / 18 Mayıs 1836-9 Kasım 1836	6	118	186970	TŞS 49, s. 35-41
52. 3 Za. 1244-23 Za. 1245 / 7 Mayıs 1829-16 Mayıs 1830	12	506	215835	TŞS 35, s. 52-66
53. 15 Ra. 1244-3 Za. 1244 / 25 Eylül 1828-7 Mayıs 1829	7	352	215946	TŞS 34, s. 52-63
54. Gr. Za. 1242-29 R. 1243 / 27 Mayıs 1827-20 Kasım 1827	6	147	238900	TŞS 32, s. 164-156
55. Gr. B. 1247-Gr. Ca. 1248 / 6 Aralık 1831-26 Eylül 1832	9,5	423	239560	TŞS 38, s. 65-117
56. 1 Ca. 1239-17 L. 1239 / 3 Ocak 1824-15 Haziran 1824	6	107	240040	TŞS 29, s. 69-72

57. Gr. Ca. 1248-Gr. R. 1249 / 26 Eylül 1832-18 Ağustos 1833	11	241	242662	TŞS 39, s. 7-19
58. 2 B. 1236-29 R. 1237 / 5 Nisan 1821-23 Ocak 1822	9,5	218	253751	TŞS 27, s. 75-79
59. Gr. Za. 1241-Gr. C. 1242 / 7 Haziran 1826-31 Aralık 1826	7	131	253947	TŞS 31, s. 22-29
60. 1 Ş. 1253-30 M. 1254 / 31 Ekim 1837-25 Nisan 1838	6	97	278478	TŞS 50, s. 55-60
61. Gr. Ş. 1254-29 M. 1255 / 20 Ekim 1838-14 Nisan 1839	6	96	288523,5	TŞS 52, s. 26-32
62. 1 Ra. 1240-11 Ş. 1240 / 24 Ekim 1824-31 Mart 1825	5	111	296551	TŞS 29, s. 104-108
63. Gr. Ca. 1243-29 Z. 1243 / 20 Kasım 1827-12 Temmuz 1828	8	212	310000	TŞS 33, s. 93-84
64. Gr. Za. 1239-5 Ra. 1240 / 28 Haziran 1824-28 Ekim 1824	4	118	341693	TŞS 29, s. 193
65. 7 C. 1242-Gr. Za. 1242 / 6 Ocak 1827-27 Mayıs 1827	5	136	396560	TŞS 31, s. 118-124
66. Gr. Z. 1237-Gr. B. 1238 / 19 Ağustos 1822-14 Mart 1823	7	213	396694	TŞS 28, s. 26-32
67. 13 Ş 1240-2 Za. 1241 / 2 Nisan 1825-8 Haziran 1826	14	293	678234,5	TŞS 30, s. 34-43

Ek: 2. Her altı ayda Der-aliyye'ye takdîm olunacak tevzî' defterine müte'alîk emr-i âfî kaydı (TŞS. 35, s. 103-104)

Düstûrûn-ı mükerreremûn, müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-'âlem, müdebbiru umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmimu mehâmmi'l-enâmi bi'r-re'yi's-sâib, mümehhidu bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl, el-muhaffefûni bi-sunûf-ı avâtîfi'l-melikü'l-a'lâ Anadolu'nun sol-kolü yemîn ü yesârıyla nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâm "edâma'llâhü te'âlâ iclâlehüm" ve e'âzîmi'l-ümerâi'l-kirâm, efâhimü'l-küberâ'i'l-fihâm, ülü'l-kadri ve'l-ihtirâm, ashâbü'l-'izzî ve'l-ihtişâm el-muhtasûni bi-mezîdi 'inâyeti'l-Meliki'l-a'lâ mîrimîrân-ı kirâm "dâme ikbâlehüm" ve akdâ kuzâtî'l-müslimîn, evlâ vülâti'l-muvahhidîn, ma'dentü'l-fazli ve'l-yakîn, râfi'-i a'lâmi's-şerîfe ve'd-dîn, vâris-i ulûmi'l-enbiyâ ve'l-mürselîn el-muhtass bi-mezîdi inâyeti'l-Meliki'l-'ayn mevlânâ Erzurum Kadısı "zîdet fezzâilehü" ve mefâhiri'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdini'l-fezâili ve'l-ke'lâm kuzât ve nüvvâb "zîde fazlühüm" ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân mütesellimîn ve voyvodagân ve a'yân ve vücûh-ı memleket ve bi'l-cümle iş-erleri "zîde kadrihüm" tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki, memâlik-i mahrûsemde kâin kâffe-i kazâlarda umûr-ı mühimme-i devlet ve mesâlih-i vilâyet zımında vâki' olan masârifâtın iktizâ eden tevzî'âtı her altı ayda bir kerre ma'rîfet-i şer'-i şerîf cümle vücûh-ı ahâlî ma'rîfetiyle hisâb olunarak mûmza defteri Dersa'âdetime takdîm ve bu taraftan dahi me'mûri ma'rîfetiyle icâbına göre tenkîh ve ta'dîl birle bâlâ-yı deftere "sahh" keşide olunarak masârif-i sahîhanun mikdârı tasrîhi ile tevzî'ine ruhsatı hâvî sâdur olacak emr-i şerîfimle mahalline i'âde olunduktan sonra ahâlî-i kazâ ve kurâya tevzî' ve taksîm olunmak irâde-i ma'dilet-ifâde-i mülûkânemle karâr-gîr olan nizâm-ı müstahsene muktezâsından olarak bu maddenin ale'd-devâm icrâsına ihtimâm ve dikkat kâffe-i me'mûrine vâcibe-i zimmet iken bu esnâda ba'zı mahallerin hâkim ve a'yânları nizâmı üzre beher altı ayda bir kerre vâki' olan tevzî'âtdan başka kendü hayr ve menfa'atlarıçün "aralık tevzî'i" nâmıyla bir takım mevâdd-ı zulmiyyeden ibâret ahâlî-i memleketden hayli akça tahsil ve bu cihetle fukarâyı iz'âc ve tadrîr etmekte oldukları bi'l-ihbâr tahkik-kerde-i şâhânem olub nizâm-ı mezkûr memâlik-i mahrûsem ahâlsinin tevzî'ât maddelerinden dolayı dâcâr ve giriftâr olmuş oldukları mezâlim ve ta'addiyâtdan vikâyeleri niyyet-i hayriyyesiyle râbîta-pezîr olmuş olduğundan her bir mahalde dâimen ve müstemirren

irâsı nezd-i mekârim-vefri-i pâdişâhânemde matlûb ve mültezim ve ba'dezîn dahi bir mahalde "aralık tevzî'i" nâmıyla fukarâdan bilâ-irâde bir akça ve bir habbe alındığı ihbâr olunur ise bu def'a olduğu misillü yalnız tenbih ve te'kîd ile iktifâ olunmayub cesâret eden ve ruhsat verenlerin bilâ-imhâl te'dîb ve gûşmallarına ibtidâr olunacağı muhakkak ve musammem olmakdan nâşi siz ki vüzerâ-yı müşâr ve mîrimîrân ve mevlânâ ve kuzât ve nüvvâb ve sâir mûmâ-ileyhimsiz, sûret-i irâde-i seniyyemi lâzım gelenlerin mesâmi'-i intibâhlarına ilkâ ve tefhîm birle ba'dezîn muktezâ-yı nizâmı üzre her kazânın masârifâtı-ı vâkı'ası defteri ma'rifet-i şer'-i şerîf ve cümle vücûh ma'rifetiyle beher altı ayda bir def'a tanzîm ve Dersa'âdetime irsâl ve takdîm ile ba'de't-tenkîh bâlâsına "sahh" keşide olunarak tevzî'ine ruhsatı mutazammın sudûr edecek fermân-ı celfî'l-'unvânım mûcibince fukarâya tevzî' ve tahsîl olunub, bundan başka hiçbir mahalde "aralık tevzî'idür" denilerek ahâl-i memleket ve fukarâ-yı ra'iyetden bir akça ahz ve tahsîlinden begayet ihtirâz ve mûcânebet fermânım olmağın tenbihen ve te'kîden ve îkâzen ve tevbihan rikâb-ı müstetâbımdan işbu emr-i celfî'l-kadrim isdâr ve rikâb-ı hümayûnum kâimimakâmı tatarlarından kudvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ahmed "zîde kadrihû" ile tisyâr olunmuşdur. İmdi tevzî'ât hakkında karar-gîr olan nizâm-ı mezkûrun devâm ve istikrârıyla zât-ı hilâfet-simât-ı şehriyârâneme vedî'a-i cenâb-ı Hâliku'l-berâyâ olan fukarâ ve zu'afâ ve aceze ve re'âyânın vücûh mezâlim ve ta'addiyâtdan himâyet ve sıyânetle sâye-i adâlet-vâye-i¹⁰³ refâh [ve] istirâhatleri aksâ-yı me'ârib-i mekârim-menâkıb-ı tâcdârânem idüğü ve bundan sonra dahi bu misillü "aralık tevzî'i" nâmıyla akça tahsiline cesâret eden ve ruhsat verenler bilâ-imhâl te'dîb ve gûşmâl kılınacağı ma'lûmunuz olduğda keyfiyeti zir-i hükûmetinizde lâzım gelenlere gereği gibi ifâde ve tefhîm birle infâz-ı emr ü irâde ve tenbihât-ı şâhâneme bi'l-ittihâd mezîd i'tinâ ve sarf-ı makderet ve hilâfından tehâşi ve mûcânebet eylemeniz bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdir olmuşdur, buyurdum ki vusûl bulduğda bu bâbda vech-i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımı'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla amel ü hareket ve hilâfından tehâşi ve mûcânebet eyleyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahfren fî evâsıt-ı şehri muharremü'l-harâm sene sitte ve erba'ın ve mi'eteyn ve elf.

Kostantiniye-i mahrûse.

Ek: 3. 15 L. 1222-20 M. 1223 / 16 Aralık 1807-18 Mart 1808 Dönemine Ait Salyâne Masraf Defteri (TŞS. 11, s. 75 – 78).

Defter oldur ki¹⁰⁴,

Binikiyüzyirmiiki senesi şevvâl-i şerîfin onbeşinci gününden yirmitüç senesi muharremü'l-harâmının yirminci gününe gelinceye değin doksanbeş gün zarfında vâkı' olan masârifât-ı belde bâ-fermân-ı âlî matlûb buyurulan asâkir için devletlü Behram Paşa hazretleriyle yüz nefer asâkir ve başbuğlarına verilen meblağ ve mart menzili için verilecek imdâdiyye ve Sivas vâlisine verilecek taksît-i evvel-i imdâd-ı seferiyye ve müşârtün-ileyhe bâ-defter masârifât-ı sâire ve mürîr u ubûr eden konak masârifâtı ve kapı beklemesine olan masârifât ve bâ-defter masârifât-ı sâire cümle muvâcehelerinde feth ve kırâet ve ba'de'l-kabûl cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le 'alâ-vechi's-sihha hesab olduğda ber-mu'tâd-ı kadîm tevzî' ve taksîm olunan masârifât-ı beldenin defter-i müfredâtıdırki bervech-i âfî zikr olunur. Hurrire fî-evâhır-ı şehri muharremü'l-harâm sene selâse ve 'ışfn ve mi'eteyn ve elf. (s. 76)

¹⁰³ Burada birkaç kelime eksik olmalı

¹⁰⁴ Derkenardaki yazı silik olduğu için okunamıyor.

Sıra No:	Muhtevası	Miktarı Guruş:
1	Bâ-emr-i âlî matlûb buyurulan asâkir için sürücülû nasb u ta'yîn buyurulan devletlü Behram Paşa hazretlerine verilen	20000
2	Bâ-buyuruldu alrıyüz asâkirin isti'câline gelen şilahşor ağaya verilen	1500
3	Paşa-yı müşârün-ileyhin kapucular kethudâsına verilen	1500
4	Paşa-yı müşârün-ileyhin hazînedârına ve sarrâfına verilen	1350
5	Müşârün-ileyhin ihrâcına me'mûr silahşor ağaya verilen	500
6	Müşârün-ileyhin selam ağasına ve dört aded tatarına verilen	360
7	Fazîletlü müftü efendi umûr-ı belde için devletlü Behram Paşa hazretlerine Sivas'a azîmetleride harc-ı râh	100
8	Efendi-i mûmâ-ileyhin monlalarına verilen	23
9	Fazîletlü hâkim efendinin çukadârına verilen	25
10	Nefy-i mülk fermânı ile âsitâne tarafından gelen hâcegâna verilen	130
11	Hâcegân-ı merkqmun konak masârifine verilen	59,5
12	Devletlü Yusuf Paşa hazretlerinin katır maddesiçün gelen çukadârına verilen hidmet	300
13	Bâ-fermân-ı âlî matlûb buyurulan asâkir-i merkqmun isti'câline gelen Mehmed Beğın oğluna	200
14	Sa'âdetlü voyvoda ağanın umûr-ı belde için Âsitâneye giden âdemine verilen	300
15	Devletlü Behram Paşa hazretlerinin kaftan ağasının konak masârifine verilen	25,5
16	Başbuğ nasb u ta'yîn olunan ağaların bayrak masârifi	42
17	Âsitâne tarafından gelen Acem elçilerinin iki günlük konak masârifi	18,5
18	Erzurum cânibinden gelen Kars yoklamacısı hâcegâna verilen konan masârifi	10,5
19	Umûr-ı belde için Yozkad'a giden hâkim efendinin kethudâsı ve çukadârına verilen	150
20	Behram Paşa hazretlerinin kapucular kethudâsı Mehmed Beğ'e müşârün-ileyhe gitdiğinde verilen	100
21	Şevvâl-i şerif mâhyasıçün yüzbaşuya verilen	200
22	Paşa-yı müşârün-ileyhin asâkir-i merkqm için isti'câline gelen çamaşur ağasına	140
23	Bolus karyesine giden efendilere ve âdemlerine verilen	83,5
24	Bolus'dan gelen tatar ile nakîb çavuşuna verilen	16
25	Paşa-yı müşârün-ileyhin katırlarına olan semer masârifi	103
26	Paşa-yı mûmâ-ileyhin sarrâcına konak masârifi	11
27	Şeref-i islâmla müşerref olan esvâb kıymeti	57
28	Umûr-ı belde için Âsitâne tarafına giden tatarı verilen	350
29	Sivas müteselliminin devriye için tüfenkçi odabaşısına kahve ve dühân ve hidmet ve konak masârifi	102
30	Behram Paşa hazretlerinin matbah takımını getürmesine ve sarrâcına ve konak masârifi	15
31	Aded-i ağnâm bakâyâsı deyü kâim-i makâm mektûbu getüren silahşora verilen hidmet	100

32	Devletlü Ali Paşa hazretlerinin tatarına verilen hizmet	20
33	Sivas müteselliminin i'lân-ı işâ'a buyuruldu su getiren çukadâra verilen hizmet	43
34	Behram Paşa'nın kethudâsının mîrâhûruna ve çukadârına konak masârifi	14
35	Paşa-yı müşârûn-ileyhin harmândasına ve katırlarına konak masârifi	60
36	Paşa-yı müşârûn-ileyhin mekkârisiçün verilen	75
37	Paşa-yı müşârûn-ileyhin kapucular kethudâsı Mehmed Beğ'e konak masârifiçün	305
38	Seccâdecibaşıya verihen harçlık	20
39	Paşa-yı müşârûn-ileyhin selâm ağası ve kapucular kethudâsıyla Cebbâr-zâdenin âdemine konak masârifiçün verilen	35
40	Mehmed Beğ'e verilen kahve. Kıyye?: 1.	8
41	Paşa-yı müşârûn-ileyhin katırlarına alınan takım kıymetiçün verilen	122
42	Katırcılar kethudâsına mekkâriçün verilen	4
43	Başbuğ nasb u ta'yîn olunan Salih Ağa'ya voyvoda ağa yediyle verilen hil'at kıymeti	25
44	Behram Paşa tarafından gelen delibaşıya verilen (s. 77)	20
45	Zi'l-ka'de mâhiyyesiçün yüzbaşıya verilen	200
46	Paşa-yı müşârûn-ileyhin i'lâm getü[r]meye giden voyvoda ağanın başçukadârına verilen hizmet	50
47	Paşa-yı müşârûn-ileyhin tatarına verilen	10
48	Umûr-ı belde için sa'âdetlü voyvoda ağanın âdemiyle Âsitâneye irsâl eylediği altı aded oda takımı	378,5
49	Devletlü Ali Paşa hazretlerinin tüfenkci odabaşısına verilen	25
50	Delibaşı Mehmed ve ağanın odabaşısına verilen	70
51	Umûr-ı belde için Âsitâne tarafından gelen voyvoda ağanın çukadârına	100
52	Behram Paşa hazretlerine verilen dört re's esb bahâsı	1585
53	Paşa-yı müşârûn-ileyhin taht-ı revân kalalarçün? verilen	665
54	Paşa-yı müşârûn-ileyhin silahşoruna ve haznedârına verilen	218
55	Paşa-yı müşârûn-ileyhe billûr bardak	100
56	Paşa-yı müşârûn-ileyh kazâya dühûlünde verilen konak 'avâyidi	150
57	Paşa-yı müşârûn-ileyhin tûğ-ı vâlâ 'avâyidlerine verilen	151
58	Paşa-yı mûmâ-ileyhin kethudâsının kapu harcına verilen	750
59	Paşa-yı müşârûn-ileyhin taht-ı revân için al çuka ve muşamma ve baba ve yaldız ve bez ve penbe ve çit ve levâzımât-ı sâiresi	415
60	Paşa-yı müşârûn-ileyhin harmandasına ve hükkâmına verilen	31
61	Kantarma ve nal bahâsiçün verilen	12
62	Yular ve zencir ve paldum ve koğan	32
63	Paşa-yı müşârûn-ileyhe giden esbler için iki aded çul kıymeti	30
64	Paşa-yı müşârûn-ileyhin tatarına verilen hizmet	20
65	Devletlü Ali Paşa hazretlerinin tatarlarına verilen hizmet	35
66	Vezîr çukadârlarının ve Paşa-yı müşârûn-ileyhin sarrâflarının konak masârifleri	254
67	Seccâdecibaşı ve aded-i aġnâm için gelen silahşorun ve Paşa-yı müşârûn-ileyhin Sakallı Ağasının konak masârifleri	465

68	Vezir çukadârlarına verilen hizmet	25
69	Acem elçilerinin dört günlük ta'yînât ile Bizeri karyesine verilen ta'yînât masârifi	697
70	Paşa-yı müşârün-ileyh Difye karyesine teşriflerinde verilen şa'ir kıymeti	150
71	Mehmed ve delibaşıya kahve kıymeti. Baktam: 2.	100
72	Ahıska vâfisi tarafından Âsitâne tarafına hediye eylediği câriye ve gulâmın konak masârifi	40
73	Âsâkir-i merkûma başbuğ nasb olunan ağalar ve alemdârlarıyla neferâtlarına verilen	13600
74	Acem elçilerine mekkâri için verilen	120
75	Î'lâm getürmiye giden sa'âdetlü voyvoda ağanın başçukadârına verilen	100
76	Zileye mekkâri tavarlarını getürmiye giden sa'âdetlü voyvoda ağanın başçukadârına verilen	26
77	Zilhicce mâhiyyesiçün yüzbaşıya verilen	200
78	Tatar Süleymen'a verilen hil'at-bahâ	150
79	Acem elçelerine verilen bir re's esb bahâsı	500
80	Seref-i İslâmla müşerref olan iki nefer sıbyân esvâb kıymeti	138
81	Behram Paşa hazretlerinin silâhdârına konak masârifi	150
82	Kal'a kuyusu urganına verilen	4
83	Mart menzili imdâdiyesiçün verilecek meblağ	8695
84	Menzilci Hacı Ahmed'in telef olan bargirleriçün verilecek meblağ	2000
85	Mübâşir Hacı İbrahim Ağa'ya verilecek hizmet	1500
86	Devletlü Ali Paşa hazretlerinin serdeliline? verilen iki batman kahve kıymeti	105
87	Fazîletlü hâkim efendi hazretlerinin çukadârı Zileye gitdikde verilen hizmet	15
88	Behram Paşa hazretleri top şenliği için verilen	71
89	Hasan Karakullukcuya verilen katır bahâsı	100
90	Delibaşının getürdüğü üç re's katır kıymeti	300
91	Sivas vâflilerine verilecek taksît-i cvvel-i imdâd-ı seferiyyesi(s. 78)	2200
92	Kethudâ efendiye verilecek hizmet	100
93	Harc-ı imzâ ve umûr-ı vilâyet için ... hücece ve i'lâmât ve mürâselât harçları	3000
94	Sa'âdetlü voyvoda ağya tahsildâriyye	3000
95	Beşyüz nefer süvâri maddesiçün gelen kapucubaşıya verilen hizmet	521
96	Tertîb-i defter ve yafta kalemiyyesi	200
97	Emûniyye ve huddâmiyye	150
98	Kaydiyye	20
99	Muhziriyeye	20
100	Serdâr ağaya tahsildâriyye	200
101	Kapu bekleme maddesiçün bâ-defter yirmiyedi günde kahve ve hatab ve sekban ve ta'yînâtları	4890
102	Kapucubaşı-i mûmâ-ileyh ile yüzelli nefer asâkir için gelen haseki ağanın konak masrafları	99,5
	Yekûn	77555,5

Yekûn	77661,5
Bundan asker maddesiçün mahallâtatdan tahsil olunan meblağ ihraç	17069,5
Kalan yekûn	60592
Asker-i mezkûrdan Tozanlu hissesine ifrâz olunan meblağ	3170
Bu def'a tevzi' ve taksîm olunan yalnız elliyedibin dörtyüzyirmiiki guruşdur	57422

Hisse-i	Guruş
1. Ehl-i hiref	32062
2. Hânât	10953
3. Tozanlu ¹⁰⁵	7239
4. Komanat	4780
5. Kafîri	2389
Yekûn	57423

Hurfet-i der-nefs-i Tokat

Hurfet-i	Guruş
Dönemi: Şevvâl 1222-Muarrem 1223	
1. Attârân	666 (66 Tenzil) 600
2. Penbeciyân	650
3. Boyacıyân	686
4. Serrâcân	102
5. Etmekci ve çörekci ve kebapçı ve baklacı	1660
6. Omcacıyân ve ağaççı	0
7. Kazzâzân ve iplikçi	1435
8. Muytâbân	307
9. Kuyumcuyân	310
10. Semerci ve Palancı ve keçeci	840
11. Mîzân ve puşucu ve peştemalçı	1743
12. Kassâbân	410
13. Berberân ve hamamcı	151
14. Kirişciyân	92
15. Temürcü ve çilingirci	717
16. Setenciyân	134
17. Arpacıyân	205
18. Kundakçı ve kılıççı	82
19. Hurdacıyân	26
20. Neccârân ve keresteci	151
21. Na'lbendân	123
22. Urgancıyân	113
23. Duhançı ve çubukcu	360
24. Hallâcân	820

¹⁰⁵ Bu salyâne defterinde Tozanlu nahiyesinin hissesi ayrılmış, fakat köylere göre tevziin dökümü verilmemiştir.

25. Basmacıyân	4355
26. Haffâfân ve dikici	717
27. Debbâğân	154
28. Bakkâfân ve manav	1640
29. Kadayıfçı ve şerbetçi	72
30. Cüllâhân	3070
31. Kassârân	266
32. Derziyân	717
33. Kavukçı ve takyeci	72
34. Bedestân ve bezzâzân ve koltukçı	1717
35. Elvancıyân	164
36. Na'ıçacıyân	41
37. Kürci ve kalpakçı	666
38. Şıracıyân	150
39. Eskiciyân	92
40. Gönciyân	36
41. Kazgancıyân ve kalaycı ve hurdacı	4460
42. Kiremidciyân	205
43. Tarakçı ve çıkırcı	51
44. Kireççi	51
45. Taşcıyân	307
46. Abacıyân	200
Yekûn	30320
Defterdeki Yekûn	32062

Hânât	Şevvâl. 1222-Muarrem 1223
	Guruş
1. Paşa	220
2. Yağcı-zâde	650
3. Voyvoda Ağa	2918
4. Sulu	2275
5. Sünnetçi-zâde	2150
6. Taş	1175
7. Ballı-zâde	1535
8. Maldâr ve Kazganasmaz	30
Yekûn	10953
Mîn-haysi'l-mecmû'¹⁰⁶ [Genel Yekûn]	43015

¹⁰⁶ "Mîn-haysi'l-mecmû'" ehl-i hîrfet ile hanların yekûnlerinin toplamıdır.

Nâhiye-i Komanat ma'a Dönekse-âbâd tâbi'-i Tokat

Karye-i	Sevvâl. 1222-Muarrem 1223
	Guruş
1. Geksi	140 (64 Tenzil) 76
2. İzbesti	296 (81T) 215
3. Difye	320 (100T) 220
4. Yelpe	55 (20T)35
5. Zazara	39 (15T) 24
6. İze	250 (128T) 122
7. Kemkez	123 (50T) 73
8. Esdiğin	213 (91T) 122
9. Cincife	105 (58T) 47
10. Tekye ve Tazular	50 (15T) 35
11. Holvar	135 (55T) 80
12. Ohtab	392 (137) 255
13. Dönekse	95 (45) 50
14. Boyalı	148 (55T) 93
15. Armus	277 (130T) 147
16. Omala	149 (84T) 105
17. Bizeri	405 (150T) 255
18. Acıpınar	105 (45T) 65
19. Çördük	45 (17T) 30
20. Sideni	146 (68T) 78
21. Kevahlık	60 (30T) 30
22. Gevrek	145 (60T) 85
23. Firedökse	690 (190) 500
24. Fenk	693 (220T) 473
25. Mardosoba	400 (130T) 270
26. Kadıvaki	128 (38T) 90
27. Kızıl	169 (69T) 100
28. Kırkos	504 (184T) 320
29. Bayram	80 (30T) 50
30. Beşviran ve Saltuk	245 (90T) 155
31. Eski	40 (20T) 20
32. Gevele	207 (70T) 137
33. Çöreğibüyük	80 (30T) 50
34. Mülk	30 (10T) 20
35. Üçgöl	314 (114T) 200
36. Mamu ma'a Tut	128 (50T) 78
37. Dekseci	40 (20T) 20
38. Zodi	75 (20T) 55
Yekün	7558 (2778 Tenzil) 4780

Bâlâda mastûr kurâ ahâlfileri[ne] inhâ olunur ki,

Kazâlardan bâ-fermân-ı âlî matlûb buyurılan asâkir için devletlü Behram Paşa hazretleriyle yüz nefer asâkir ve başbuğlarına verilen meblağ ve mart menziliçin

verilecek imdâdiyye ve Sivas vâlsine verilecek taksît-i evvel-i imdâdiyye-i seferiyyesi ve müşârün-ileyh Behram Paşa'ya bâ-defter masârifât-ı sâire ve masârifât-ı belde ve harc-ı defter ve sa'âdetlü voyvoda ağaya tahsildâriyye ve tertîb-i defter ve yafta kalemiyyesi cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le hesâb olundakda elliyedibin dörtyüzyirmiiki guruşa bâliğ olup, ber-mu'tâd nevâhî hissesi ba'de'l-ihrac bâkî kalan mebâliğ ehl-i hıref ve hânâta tevzî' olundukda nâhiye-i mezbûreye dörtbin yediyüzseksen guruş isâbet idüp, bundan akdem mahallâta tevzî' olunan asker sâlyânesinden nâhiye-i mezbûra isâbet eden ikibin yediyüzyetmişsekiz guruş hâllerine merhameten tenzîl olunmağla bu def'a sâlyâne olunan meblağ-ı mezbûrı her bir karyenin şenlik ve tahammüllerine göre tahtında terkîm olunduğı vech üzre isâbet etmişdir. Meblağ-ı mezbûrı beyninizde cem' ve tahsîl ve kabzına me'mûra teslîm eylesesiz. Hurrire fî evâhır-ı şehr-i muharremü'l-harâm li-sene selâse ve 'ışrîn ve mi'eteyn ve elf.

Nâhiye-i Kafirni tâbî'-i Tokat

Karye-i	Şevvâl. 1222-Muarrem 1223
	Guruş
1. Almus	980 (360 Tenzil) 620
2. Zuğru	650 (250T) 400
3. Karadere	225 (70T) 155
4. Çeğed	370 (130T) 240
5. Mineger	70 (20T) 50
6. Tomara	50 (20T) 30
7. Çiftlik	70 (20T) 50
8. Çat	85 (20T) 65
9. Leveke	220 (70T) 150
10. Eksiri	56 (20T) 36
11. Gök	310 (100T)210
12. Meğüllü	133 (68T) 65
13. Varzıl	50 (20T) 30
14. Elpit	128 (68T) 60
15. Alan	50 (20T) 30
16. Teknecik	70 (30T) 40
17. Daduhta	118 (68T) 50
18. Kurusekü	35 (7T) 18
19. Tiyeri	35 (20T) 15
20. Eftelit	74 (24T) 50
21. Muhat	30
Yekün	3779 (1390 Tenzil) 2389

Bâlâda mastûr kurâ ahâlîleri[ne] inhâ olunur ki,

Kazâlardan bâ-fermân-ı âlî matlûb buyurulan asâkir için devletlü Behram Paşa hazretleriyle yüz nefer asâkir ve başbuğlarına verilen meblağ ve mart menziliçün verilecek imdâdiyye ve Sivas vâlsine verilecek taksît-i evvel-i imdâdiyye-i seferiyyesi ve müşârün-ileyhe bâ-defter masârif-i sâire ve masârif-i belde ve harc-ı defter ve sa'âdetlü voyvoda ağaya tahsildâriyye ve tertîb-i defter ve yafıt kalemiyyesi cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le hesâb olundukda elliyedibin dörtyüzyirmiki guruşa bâliğ olup, ber-mu'tâd nevâhî hissesi ba'de'l-ihrac bâkî kalan mebâliğ ehl-i hiref ve hânâta tevzî' olundukda nâhiye-i mezbûreye ikibin üçyüzseksendokuz guruş isâbet idüp, bundan akdem mahallâta tevzî' olunan asâkir sâlyânesinden nâhiye-i mezbûra isâbet eden binüçyüzdoksan guruşu hâllerine merhameten tenzîl olunmağla bu def'a sâlyâne olunan meblağ-ı mezbûrı her bir karyenin şenlik ve tahammüllerine göre tahtında terkîm olundığı vech üzere isâbet etmişdir, meblağ-ı mezbûrı beyninizde cem' ve tahsîle ve kabzına me'mûra teslîm eyliyesiz. Hurrire fî-evâhır-ı şehri muharremü'l-harâm li-sene selâse ve 'ışrîn ve mi'eteyn ve elf.

ABSTRACT

In this article, the applications of salyane taxes in the district of Tokat have been taken up based on records in court registers, archival materials and other studies during the period between the years of 1771 and 1840. Firstly, in this study it has been examined in which typical forms the records were written into the court registers. Secondly, it has been dwelt on the periods of salyane registers, their preparations and controls by the central bureaucracy, and methods used in distributing salyane taxes in shares of the district center of Tokat and its sub-districts. Thirdly, the number of expenditures entries in salyane registers, the categories being formed by expenditures entries in selected salyane registers from the period of 1771-1840 have been evaluated in detail. Fourthly, it has been given information on totals for salyane taxes, collecting procedures of these taxes, and persons who received salyane taxes. Fifthly, the misuses in the distribution system of salyane taxes and the regulations being made during the studied period, and some measures Mahmud II took to improve the system in the period of 1826-1839 have been taken up. Finally, it has been given information on that the lawful impositions being collected by means of salyane registers were abolished with the Tanzimat edict of 3 December 1839, and, instead of them, the single tax called "an-cemâ'atin vergi" was put in practise. The aim of the study is to add a new article to a few of regional works on the salyane registers and to decrease the uncertain points in these works and to strengthen the results they put forth.

Key words: Tokat, salyane register, distribution, expenditure, tax, court register

